

Katriina Suokas
Daniela Tohka

Lapsen osallisuuden toteutuminen

Lastensuojelun työntekijöiden kokemuksia lapsen osallisuudesta perheväkivaltatilanteiden käsittelyssä

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosionomi (AMK)

Sosiaalialan koulutusohjelma

Opinnäytetyö

26.10.2012

Tekijät Otsikko Sivumäärä Aika	Katriina Suokas, Daniela Tohka Lapsen osallisuuden toteutuminen – Lastensuojelun työntekijöiden kokemuksia lapsen osallisuudesta perheväkivaltilanteiden käsittelyssä 54 sivua + 4 liitettä 26.10.2012
Tutkinto	Sosionomi (AMK)
Koulutusohjelma	Sosiaalialan koulutusohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Sosiaaliala
Ohjaajat	Lehtori Katja Ihamäki Yliopettaja Jyrki Konkka
<p>Tutkielman tarkoituksena oli selvittää, kuinka lasten osallisuus toteutuu työntekijöiden mielestä lastensuojelutarpeen selvityksessä perheväkivaltilanteiden käsittelyssä. Tutkielma on toteutettu yhteistyössä Länsi-Helsingin lastensuojelun avohuollon toimipisteen väkivalta-työryhmän kanssa. Tutkimuskysymyksemme ovat: Millä tavoin lastensuojelun avohuollon työntekijät ottavat lapsen osallisuuden huomioon lastensuojelutarpeen selvityksessä kun perheessä on ollut vanhempien välistä väkivaltaa? Miten työntekijöiden mielestä lasten osallisuutta pitäisi parantaa?</p> <p>Aineistoa kerättiin haastattelemalla Länsi-Helsingin alueeseen kuuluvan lastensuojelun avohuollon toimipisteen sosiaalityöntekijöitä ja sosiaaliohjaajia. Haastattelumenetelmänä toimi teemahaastattelu ja analyysimenetelmänä käytimme opinnäytetyössämme teemoittelua sekä teorialähtöistä sisällönanalyysia.</p> <p>Tuloksista käy ilmi, että työntekijöiden mielestä perheväkivalta on tullut viime vuosina näkyvämmäksi. Perheväkivallan syiksi mainittiin vaikea taloustilanne, mielenterveys- ja päihdeongelmat, perheen sisäiset vuorovaikutusongelmat ja avun hakeminen liian myöhään. Työntekijät kokevat, että on olennaista kuulla lasta ikätasonsa mukaisesti selvitystilanteissa käyttämällä erilaisia toiminnallisia menetelmiä sekä keskustelemalla tapahtuneesta lapsen kanssa.</p> <p>Osallisuutta haittaavina tekijöinä nähtiin resurssi- ja aikapula sekä liian vähäinen työntekijämäärä, osallisuutta edistävinä tekijöinä puolestaan nähtiin lapsen kokonaisvaltainen huomioiminen sekä hyvä yhteistyö. Lasten osallisuutta voisi tulevaisuudessa parantaa työkäytäntöjen kehittämisellä lapsilähtöiseen suuntaan, ajankohtaisilla koulutuksilla ja ennaltaehkäisevällä työllä. Tuloksista voi päätellä, että työntekijät tukevat lapsia mielipiteiden ilmaisemisessa ja heidän näkemyksensä otetaan huomioon päätöksenteossa. Työntekijöillä on pääasiassa riittävät mahdollisuudet kuulla lapsia, ja he ovat tietoisia velvollisuuksistaan. On myös tärkeää, että työntekijät tiedostavat väkivallan lyhyt- ja pitkäaikaisvaikutukset lapsen kehitykseen.</p>	
Avainsanat	osallisuus, lastensuojelu, perheväkivalta, työntekijät

Authors Title	Katriina Suokas and Daniela Tohka Child Welfare Workers' Opinions of Children's Participation When Handling Incidents of Domestic Violence
Number of Pages Date	54 pages + 4 appendices Autumn 2012
Degree	Bachelor of Social Services
Degree Programme	Social Services
Specialisation option	Social Services
Instructors	Katja Ihamäki, Senior Lecturer Jyrki Konkka, Principal Lecturer
<p>The purpose of our thesis was to find out how children's participation was implemented, in social workers' opinion when making an investigation of the need for child welfare services in case of domestic violence. The thesis was conducted in co-operation with a work group that tries to find ways to deal with violence cases. The work group is run by child welfare workers in western Helsinki family centre.</p> <p>The study questions were: How do the child welfare workers take children's participation into account when making an investigation of the need for child welfare services when there has been domestic violence between the parents? How should the children's participation be improved, in workers' opinion?</p> <p>We collected the data for this study by interviewing six child welfare workers in the western area social office. The interviewing method was theme interview and the analysis method comprised themes and theory based data analysis. The results showed that domestic violence had become more visible during the last years in the workers' opinion. As reasons for domestic violence they mentioned difficulties in economic situations, mental health problems, drug problems, difficulties in family interaction, and asking for help too late. According to the child welfare workers it was essential to hear the child as their age allowed it by using functional methods and by discussing the incident with the child. Matters that prevented participation were lack of resources, time and personnel. Matters that improved participation were as considering the child's situation comprehensively and co-operating.</p> <p>The study revealed that by developing working practices, organizing relevant education and using preventing actions, children's participation could be improved in future. The results showed that workers supported children to express their views and their perspective was taken into account when making decisions. Workers had mainly adequate opportunities to listen to the children and they were aware of their duties. It is also important that the workers understand the consequences that domestic violence has in children.</p>	
Keywords	participation, child welfare, domestic violence, child welfare worker

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Lastensuojelu	3
2.1	Lastensuojeluilmoitus	3
2.2.	Lastensuojelutarpeen selvitys	5
2.3	Lastensuojelun avohuolto	6
3	Perheväkivalta	8
3.1	Perheväkivalta Suomessa	8
3.2	Väkivallan muodot	9
3.3	Perheväkivallan vaikutukset lapseen	10
3.4	Lastensuojelun työntekijöiden merkitys väkivallan käsittelemisessä	12
4	Osallisuus	15
4.1	Lasten osallisuus	15
4.2	Osallistava työote	17
4.3	Osallisuuden portaat	20
5	Opinnäytetyön toteutus	24
5.1	Tutkimuskysymykset	24
5.2	Toimintaympäristö	24
5.3	Aineiston hankinta	25
5.4	Analyysimenetelmä	27
5.5	Aineiston teemoittelu	28
6	Tulokset	29
6.1	Perheväkivalta lastensuojelutarpeen selvityksessä	29
6.1.1	Miten perheväkivalta näkyy?	29
6.1.2	Syitä perheväkivallalle	29
6.1.3	Perheväkivaltaan puuttuminen	30
6.1.4	Väkivallan vaikutukset vuorovaikutukseen lastensuojelutarpeen selvityksessä	31
6.2	Lasten osallisuus	32
6.2.1	Työntekijän valmiudet	32
6.2.2	Työntekijän mahdollisuudet	33

6.2.3	Työntekijän velvollisuudet	35
6.3	Lapsen osallisuutta edistävät ja haittaavat tekijät	36
6.3.1	Edistävät tekijät	36
6.3.2	Haittaavat tekijät	37
6.4	Kehittämisehdotukset	38
7	Johtopäätökset	41
8	Pohdinta	45
	Lähteet	49
	Liitteet	
	Liite 1. Tutkimuslupa	
	Liite 2. Haastattelupyyntö	
	Liite 3. Haastateltavien suostumusasiakirja	
	Liite 4. Teemahaastattelurunko	

1 Johdanto

Perheväkivalta on kasvava yhteiskunnallinen huolenaihe Suomessa. Tragediat, joissa perheen vanhempi on surmannut puolisonsa ja/tai lapsensa, ovat tuoneet aiheen yleiseen keskusteluun viime vuosina, ja jopa 20 prosenttia alaikäisistä lapsista on joutunut joko perheväkivallan kohteeksi tai sen todistajaksi kotonaan (Keränen 2010). Tämä työllistää yhä enemmän kunnallista lastensuojeluviranomaisverkostoa. Lisäksi lastensuojelu ja sen toimien riittämättömyys ovat saaneet osakseen rankkaa kritiikkiä julkisuudessa. Vähäsarjan (2012: A5) mukaan osa viime vuosien perhesurmista olisi mahdollisesti voitu estää, jos viranomaiset olisivat ottaneet puheet väkivallan uhasta vakavasti, tehneet herkemmin lastensuojeluilmoituksia ja vaihtaneet keskenään tietoja perheiden tilanteista.

Tutkimamme tarkoitus on tutkia lasten osallisuutta lastensuojelutarpeen selvityksessä silloin, kun perheessä on ollut vanhempien välistä perheväkivaltaa. Selvitämme tätä haastattelemalla Länsi-Helsingin avohuollon lastensuojelun sosiaalityön sosiaalityöntekijöitä ja sosiaaliohjaajia eräästä toimipisteestä.

Tutkimuksen tavoitteena on tuoda tietoa haastattelemiemme työntekijöiden toimipisteeseen ja auttaa heitä kehittämään työtään lasten osallistavampaan suuntaan. Tarkoituksemme on nimenomaan kuulla työntekijöiden omia näkemyksiä ja kokemuksia lasten osallisuudesta, kun kyseessä on vanhempien välinen perheväkivaltilanne. Idea opinäytetyöhön lähti työelämäharjoittelusta, jossa toinen opinäytetyön tekijöistä osallistui Länsi-Helsingissä sijaitsevan lastensuojelun avohuollon toimipisteen väkivaltatyöryhmän kokouksiin. Työryhmä pohtii ratkaisuja työskentelytapoihin perheväkivaltilanteissa. Sen pyrkimyksenä on kehittää toimiva ja yhtenäinen työskentelymalli tilanteiden selvittämiseksi. Tutkimamme antaa lisäpanoksen suoraan työelämäkumppanin tarpeeseen tuomalla tietoa toimipisteen työntekijöiden työstä ja sen kehittämishaasteista. Tämä on tärkeää siksi, että lastensuojelun avohuollon suunnittelu ja toteuttaminen edellyttävät lasten kuulemista ja tilanteen tarkastelua lapsinäkökulmasta (Söderholm – Halila – Kivitie-Kallio – Mertsola – Niemi 2004: 149).

Työmme tuo uusia näkökulmia työntekijöille sekä tuleville ammattilaisille, jolloin he voivat antaa osallisuuden kokemuksia asiakkaana oleville lapsille. Tämä voi edistää avun saamista oikeaan aikaan, kun työntekijä osaa kuunnella lasta ajoissa. On tärkeää, että

lasten kanssa työskentelyn tavoitteena on tehdä lapsi ja hänen tarpeensa näkyviksi hänestä vastaaville ihmisille (Söderholm ym. 2004: 143). Lastensuojelun tarve on jatkanut kasvuaan, mutta työntekijöiden mahdollisuudet tehdä työtään ovat heikentyneet. Lastensuojelua tehdään monessa kunnassa paineen alla, resurssipula on vaivannut jo pitkään ja työn laatu on kaukana laatusuosituksista. (Lastensuojelun resursseista on pakko puhua 2012.) Tämä tekee aiheen merkittäväksi myös lastensuojelun avohuollon kentällä.

Aluksi määrittelemme tutkielman kannalta keskeiset käsitteet sekä teoreettisen viitekehysten. Lisäksi tarkastelemme lastensuojelutarpeen selvitystä sekä perheväkivaltaa ilmiönä Suomessa. Tämän jälkeen esittelemme tutkimusprosessia aineiston keruusta analyysin menetelmiin. Lopuksi esittelemme tutkielman tulokset sekä niistä tekemämme johtopäätökset. Pohdinta-osiossa tarkastelemme tutkielman luotettavuutta, prosessin etenemistä sekä sen hyödynnettävyyttä lastensuojelun kentällä.

2 Lastensuojelu

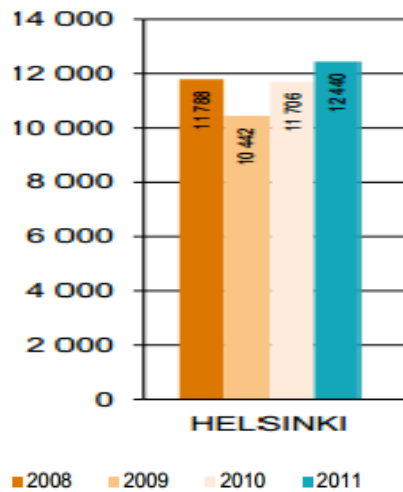
Lastensuojelu käsitetään laajasti lasten suojeluksi. Se ei ole yksin lastensuojeluviranomaisten toimintaa, vaan on nähtävä myös muita viranomaisia sekä kansalaisia koskettavana asiana. Lastensuojelulla on kolme perustehtävää: lasten yleisiin kasvuoloihin vaikuttaminen, vanhempien tukeminen kasvatustehtävässä ja varsinainen lasten suoje-lutehtävä. Lastensuojelu on aina arvosidonnaista, koska sen tehtävänä on ennen kaik-kea olla lapsen puolella ja lasta varten. Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lap-sen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehityk-seen sekä erityiseen suojeluun. (Mitä on lastensuojelu?: Lastensuojelun käsikirja 2012.) Tässä työssä pidämme lapsena lastensuojelulain mukaisesti alle 18-vuotiasta henkilöä (Lastensuojelulaki 2007/417 § 6).

Lastensuojelua on lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu, johon opinnäytetyömme kes-kitty. Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua toteutetaan tekemällä lastensuojelutar-peen selvitys ja asiakassuunnitelma sekä järjestämällä avohuollon tukitoimia. Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua ovat myös lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä niihin liittyvä sijaishuolto ja jälkihuolto. (Lastensuojelulaki 2007/417 § 3.) Helsingin alueella lastensuojelun järjestää pääasiallisesti Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.

2.1 Lastensuojeluilmoitus

Lastensuojeluilmoituksia tehtiin Suomessa vuonna 2010 yhteensä 88 347. Määrä li-sääntyi 11 % (8 736) vuodesta 2009. (Kuoppala – Säkkinen 2012: 11). Vuonna 2008 lastensuojelunlakiin tuli voimaan muutos, jossa kynnystä lastensuojeluilmoituksen te-kemiseen madallettiin ja viranomaisten ilmoitusvelvollisuuden piiriä laajennettiin. Tämä on johtanut lastensuojeluilmoitusten kasvuun sekä lastensuojelutarpeen selvitysten ja asiakassuunnitelmien lukumäärän kasvuun. Esimerkiksi Helsingissä lastensuojeluilmoi-tuksia tehtiin vuonna 2007 hieman yli 6 800, kun taas vuotta myöhemmin 11 700 eli yli 70 prosenttia enemmän. Ilmoitusten lukumäärä väheni Helsingissä vuodesta 2008 vuo-teen 2009, mutta tämän jälkeen ilmoitusten lukumäärä on jälleen kääntynyt kasvuun ja vuonna 2011 Helsingissä tehtiin 12 440 lastensuojeluilmoitusta. (Ahlgren – Leinvuo 2012: 3–4, 24.)

Taulukko 1. Lastensuojeluilmoitusten määrä Helsingissä vuosina 2007–2011 (Ahlgren-Leinvuo 2012: 4).

Lastensuojeluasia tulee vireille hakemuksesta, lastensuojeluilmoituksesta tai kun sosiaalityöntekijä tai muu lastensuojelun työntekijä on muutoin saanut tietää lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta (Kuoppala – Säkkinen 2012: 12). Lastensuojeluasian vireille tulon jälkeen sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän on arvioitava välittömästi lapsen mahdollinen kiireellinen lastensuojelun tarve. Lisäksi sosiaalityöntekijän on viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä ilmoituksen tai vastaavan yhteydenoton vastaanottamisesta ratkaistava, onko asian vireille tulon johdosta ryhdyttävä 27 §:ssä tarkoitetun lastensuojelutarpeen selvityksen tekemiseen vai onko asia selvästi luonteeltaan sellainen, ettei se johda toimenpiteisiin. (Lastensuojelulaki 2007/417 § 26.)

Lastensuojeluilmoitus on tehtävä, kun lapsen hoidossa ja huolenpidossa havaitaan puutteita, lapsi elää kehitystä vaarantavissa olosuhteissa tai lapsen oma käyttäytyminen vaarantaa hänen hyvinvointinsa. Jos ei ole varma, pitääkö lastensuojeluilmoitus tehdä, neuvoa voi kysyä lastensuojeluviranomaiselta ilmaisematta lapsen henkilöllisyyttä. Ilmoitus on kuitenkin aina tehtävä, vaikka tietäisi lapsen jo olevan lastensuojelun asiakkaana tai arvioi jonkun muun tahon jo tehneen samasta asiasta ilmoituksen. Toisen tahon ilmoitusvelvollisuus ei poista omaa ilmoitusvelvollisuutta. (Milloin on tehtävä lastensuojeluilmoitus? 2012.) Lastensuojeluilmoituksen tekijänä voi olla kuka vain, mutta osalla ammattilaisista on siihen lakisääteinen velvollisuus (Lastensuojeluilmoitus ja lastensuojeluasian vireilletulo 2012). Helsingissä lastensuojeluilmoituksen tehnyt viranomainen on useimmiten poliisi (Ahlgren – Leinvuo 2012: 4). Ennen lapsen syntymää voidaan myös tehdä lastensuojeluilmoitus, jos on ilmeistä, että perhe tulee tarvitse-

maan lastensuojelun tukitoimia heti synnytyksen jälkeen. Tällöin tarvittavat palvelut voidaan suunnitella jo etukäteen. (Ennakollinen lastensuojeluilmoitus 2012.)

Ammattilaisten tehdessä ilmoituksen on perheellä oikeus tietää, kuka ilmoituksen on tehnyt. Pääsääntöisesti perheellä ja lapsella on oikeus tietää myös muiden kuin ilmoitusvelvollisten henkilöllisyys, mutta asiaa voidaan harkita tapauskohtaisesti. Tilanteissa, joissa henkilöllisyyden paljastaminen olisi lapsen edun tai ilmoituksen tekijän turvallisuuden kannalta vahingollista, sitä ei kerrota. (Saako perhe tietää ilmoittajan? 2012.)

2.2. Lastensuojelutarpeen selvitys

Lastensuojeluun tulevan perheen tai lapsen asiakkuus alkaa huolellisella lapsen tilanteen kartoittamisella, jotta itse työskentelyllä voidaan vastata paremmin ja oikea-aikaisemmin lapsen suojelun ja tuen tarpeisiin. Lastensuojelun tarpeen selvittäminen parantaa erityisesti lastensuojelun avohuollon työskentelyn vaikuttavuutta ja suunnitelmallisuutta. Selvityksen tulee valmistua kolmen kuukauden sisällä lastensuojeluilmoituksen saapumisesta. (Lastensuojelutarpeen selvitys 2012.)

Selvityksen tavoitteena on tutkia lapsen suojelun ja tuen tarvetta, jotta voidaan arvioida, tarvitseeko lapsi sekä hänen perheensä lastensuojelun tukea ja palveluja. Selvityksen lähtökohtana on lapsen tilanteesta tehty lastensuojeluilmoitus. Tavoitteena on arvioida riskien ja ongelmien merkitystä tämän hetkisessä elämäntilanteessa sekä tulevaisuudessa. Selvityksessä tuleekin arvioida, miten suojellaan tai tuetaan lapsen hyvinvointia myös tulevaisuudessa. Selvityksellä tavoitellaan yhteistä prosessia lapsen ja vanhempien kanssa, mutta se voidaan tehdä, vaikka vanhemmat vastustaisivat sitä. (Lastensuojelutarpeen selvitys 2012.)

Selvitys tehdään yhteistyössä lapsen ja hänen vanhempiensa, sekä mahdollisesti muiden lapselle läheisten ihmisten kanssa. Selvitys ei ole tekninen toimenpide, vaan luottamuksellisen asiakassuhteen luomista. Se on asiakkaiden kuuntelemista ja heidän osallistamistaan arvioimaan sekä lapsen että omaa tilannettaan. Selvityksestä tehdään yhteenveto, jonka perusteella lastensuojeluasiakkuus päättyy tai jatkuu. (Lastensuojelutarpeen selvitys 2012.) Lastensuojelutarpeen selvitysten lukumäärä on kasvanut enemmän kuin lastensuojeluilmoitusten kohteena olevien lasten lukumäärä esimerkiksi Helsingissä. Lastensuojelutarpeen selvityksiä tehtiin eniten 7–12-vuotiaista vuonna 2011. Vuoden 2011 aikana alkaneista uusista avohuollon asiakkuuksista päättyi las-

tensuojelutarpeenselvitykseen Helsingissä ainakin 1 586, ja asiakkuus jatkui ainakin 1 158 tapauksessa. (Ahlgren-Leinvuo 2012: 6.)

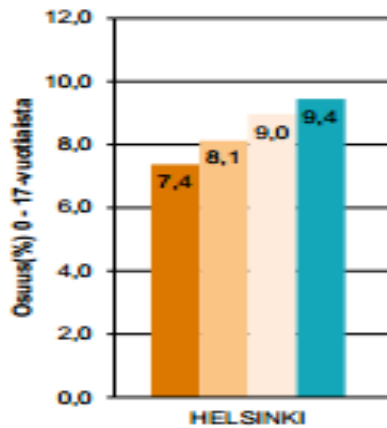
Riitta Kosonen on tutkinut, miten lasten osallisuus lastensuojelutarpeen selvityksessä toteutuu, ja tuloksista käy ilmi, että asiakkaan ja työntekijän väliseen yhteistyöhön vaikuttaa lapsen kehitysvaihe sekä se, miten ja minkälaisilla välineillä työntekijä kuulee lasta. Asiakkaiden kanssa käytettyjen työmenetelmien jatkuva arviointi voisi parantaa selvityksen laatua. Työntekijöiltä vaaditaan myös hyvää ammattitaitoa huomata huolet riittävän varhain. (Kosonen 2011: 46–50.)

2.3 Lastensuojelun avohuolto

Jos lastensuojelutarpeen selvityksessä on tullut esille perheen ja lapsen tarve lastensuojelun tukitoimien jatkamiseen, avohuollon tukitoimet ovat ensisijaisia huostaanottoon ja sijaishuoltoon nähden. Avohuollon tukitoimien on kuitenkin oltava lapsen edun mukaisen huolenpidon toteuttamiseksi sopivia, mahdollisia ja riittäviä. Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on viipymättä ryhdyttävä avohuollon tukitoimiin, jos kasvuolot vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai jos lapsi omalla käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään. Kun tukitoimia suunnitellaan ja toteutetaan, on lapsen etu aina ensisijainen. Tukitoimien tarkoituksena on edistää ja tukea lapsen myönteistä kehitystä. Tukitoimet kirjataan asiakassuunnitelmaan ja myönnettyistä tukitoimista tehdään lisäksi päätös. (Lastensuojelun käsikirja 2012: Avohuolto.)

Lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle on lastensuojelulain mukaan tehtävä asiakassuunnitelma, johon kirjataan ne olosuhteet ja asiat, joihin tukitoimilla pyritään vaikuttamaan. Suunnitelmaan merkitään myös lapsen ja perheen tuen tarve, muut palvelut ja tukitoimet, joilla tarpeeseen vastataan. Jos lapsi tai hänen perheensä on eri mieltä tuen tarpeesta tai toimien järjestämisestä, mielipiteet tulee myös kirjata asiakassuunnitelmaan. Suunnitelmaa tarkistetaan tarvittaessa, vähintään kerran vuodessa. (Lastensuojelulaki 2007/417 § 30.)

Taulukko 2. Lastensuojelun avohuollon 0–17-vuotiaiden asiakkaiden osuus samanikäisestä väestöstä Helsingissä vuonna 2008–2011 (Ahlgren-Leinvuo 2012: 8).

Lastensuojelun asiakasmäärät ovat kasvaneet Helsingissä vuosina 2008–2011 noin 30% (Ahlgren-Leinvuo 2012: 8). Lastensuojelun asiakkaiksi parin viime vuoden aikana tullut enemmän uusia asiakkaita kuin vanhoja on poistunut. Myös asiakaskunta on muuttunut yhä haastavammaksi, ja varsinkin avohuollon piirissä asiakkuuksien määrä on lisääntynyt. (Ahlgren-Leinvuo 2012: 24.)

Lastensuojelun avohuollon tukitoimet on määritelty lastensuojelulaissa 2007/417 luvussa 7, ja niitä ovat toimeentulon ja asumisen turvaamisen lisäksi lapsen ja perheen ongelmatilanteen selvittämisen tukeminen, lapsen taloudellinen ja muu tukeminen koulunkäynnissä, ammatin ja asunnon hankinnassa, työhön sijoittumisessa, harrastuksissa sekä läheisten ihmissuhteiden ylläpitämisessä, tukihenkilö tai -perhe, lapsen kuntoutumista tukevia hoito- ja terapiapalveluja, perhetyötä, koko perheen sijoitusta perhe- tai laitoshoidon, vertaisryhmätoimintaa, loma- ja virkistystoimintaa sekä muita lasta ja perhettä tukevia palveluja ja tukitoimia. (Lastensuojelulaki 2007/417 § 36.) Laki ei kuitenkaan velvoita kuntaa järjestämään kaikkia tukitoimia eikä tuo asiakkaalle oikeutta kaikkiin tukitoimiin. Kunnalla on kuitenkin korostettu järjestämisvastuu, eikä lasta tai perhettä voida jättää ilman tukitoimia esimerkiksi resursseihin vedoten. (Muut lastensuojelun avohuollon tukitoimet: Järjestämisvastuu 2012.)

3 Perheväkivalta

Perheväkivalta usein piilotettua ja kotona tapahtuvaa, ja siksi sitä ei usein tunnisteta ja keinot puuttua siihen ovat vielä vähäiset. Väkivalta ilmenee monissa eri muodoissa: se voi olla fyysistä, henkistä, seksuaalista, omaisuuteen kohdistuvaa tai taloudellista väkivaltaa tai sellaisella uhkaamista ja voi johtaa kuolemaan. Myös laiminlyönti ja kaltoin-kohtelu ovat väkivaltaa. (Lähisuhde- ja perheväkivalta 2010.)

Perheväkivaltaa on kritisoitu käsitteenä sen takia, että se mystifioi perhesuhteessa tapahtuvan väkivallan toimijattomaksi. Kuitenkin kritiikistä huolimatta perheväkivalta-käsite on ollut esillä viime aikoina puhuttaessa juuri kotona ja perhe- ja läheissuhteissa tapahtuvasta väkivallasta. Perheväkivallan lisäksi käytetään usein termiä lähisuhde- tai läheissuhdeväkivalta tai kotiväkivalta, joka kuvaa kodin alueella tapahtuvaa väkivaltaa. Käsitettä parisuhdeväkivalta käytetään usein kuvaamaan nimenomaan aikuisten välistä väkivaltaa. (Paavilainen – Pösö 2003: 19–20.) Käytämme tässä työssä termiä perheväkivalta, sillä haluamme tuoda esiin, että myös lapset ovat uhreja ja vahingoittuvat läheisten aikuisten välistä väkivaltaa nähdessään.

3.1 Perheväkivalta Suomessa

Perheen sisäiseen väkivaltaan havahduttiin Suomessa vasta 1960-luvulla. Yhteiskunnallinen keskustelu ja tukipalvelujen kehittäminen käynnistyivät asteittain. Sitä ennen parisuhteessa, perheessä tai muissa läheisissä suhteissa tapahtuvaa väkivaltaa oli pidetty vain perheen tai parisuhteen sisäisenä asiana. Perheväkivallan vastainen työ lähti liikkeelle lastensuojelun ja naisliikkeen näkökulmista. Naisasialiiton toiminta keskittyi enemmän keskustelun käynnistämiseen ja yleiseen vaikuttamiseen, kun taas lastensuojelu suuntautui enemmän käytännön työhön, kuten esimerkiksi turvakoteihin. (Ruohonen 2006: 9–12.)

Perheväkivallan kohteeksi joutuneiden määrä Suomessa on kasvanut vuodesta 2006 vuoteen 2011. Naiset joutuvat perheväkivallan kohteeksi huomattavasti miehiä useammin. Esimerkiksi vuonna 2011 perheväkivallan asianomistajista 71 % oli naisia ja 29 % miehiä. Miesten osuus asianomistajista on kasvanut suhteellisesti vuodesta 2006 vuoteen 2011 siten, että erotus sukupuolten välillä vuonna 2006 oli 52 % ja vuoteen 2011 mennessä 10 prosenttiyksikköä vähemmän, eli noin 42 %. (Karlsson 2012: 17.)

Taulukko 3. Kotihälytysten määrä vuonna 2011–2012 (Toiminnallisia lukuja: Poliisille ilmoitetut rikokset ja hälytystehtävät 2012).

	2011	2012	kasvu
kotihälytysten määrä (liittyen perheväkivaltaan)	21 077	22 320	6%

Vuonna 2011 poliisi sai 21 077 kotihälytystä liittyen perheväkivaltaan, ja vuoden 2012 arvio on toukokuussa 2012 noin 22 320. Perheväkivaltaan liittyvien kotihälytystehtävien määrä oli noin kuusi prosenttia edellisvuotta suurempi vuonna 2012. (Toiminnallisia lukuja: Poliisille ilmoitetut rikokset ja hälytystehtävät 2012.) Luku ei anna välttämättä todenmukaista kuvaa, sillä vakavastakin perheväkivallasta tulee poliisin tietoon vain noin 10 %. Puolustuskyvyttömiä lasten pahoinpitelyrikoksissa tilanne on vieläkin heikompi. Suomessa perheessä tapahtuva väkivalta ei ole enää perheen sisäinen asia, vaan yhteiskunnalla ja viranomaisilla on velvollisuus puuttua siihen. Suurin osa perheväkivallasta tapahtuu perheissä, joissa on lapsia, jolloin lapset ovat suoraan tai epäsuorasti väkivallan uhreja. Lapsia myös käytetään aseena perheensisäisissä välienselvittelyissä. (Tarvitsetko perheväkivallan vuoksi apua ja tukea? 2012.)

Suomessa on enemmän perheväkivaltaa kuin muissa Länsi-Euroopan maissa. Onkin sanottu, että Suomi on Länsi-Euroopan perheväkivaltaisimaa (Haakana 2008). Toisten tutkimusten mukaan jopa parisenkymmentä prosenttia suomalaislapsista altistuu kotonaan väkivallalle, ja heistä osa on myös itse väkivallan kohteena (Keränen 2010). Asukaslukuun suhteutettuna perheväkivalta näyttäisi olevan erityisesti Helsingin ja Pohjois-Suomen ongelma (Peruspalvelujen arviointiraportti vuodelta 2011 valmistunut 2012).

3.2 Väkivallan muodot

Maailman terveysjärjestön käyttämän määritelmän mukaan väkivalta on fyysisen voiman tai vallan tahallista käyttöä tai sillä uhkaamista. Se kohdistuu ihmiseen itseensä, toiseen ihmiseen tai ihmisryhmään tai yhteisöön ja johtaa tai voi johtaa kuolemaan, fyysisen tai psyykkisen vammantapauksen syntymiseen, kehityksen häiriytymiseen tai perustarpeiden tyydyttymättä jäämiseen. (Koko perhe kierteessä. Lähisuhdeväkivalta ja alkoholi 2007: 15–18.)

Fyysinen väkivalta on tönimistä, tuuppimista, läimäyttämistä, liikkumisen estämistä, lyömistä, hiuksista repimistä, esineillä heittämistä, teräaseella vahingoittamista tai kuristamista. Fyysisestä pahoinpitelystä on lähes aina myös henkisiä seurauksia. (Fyysinen väkivalta 2012.) Fyysinen väkivalta pitää sisällään kaikki ruumiillista koskettomuutta loukkaavat teot. Yksi fyysisen väkivallan muodoista on myös kemiallinen väkivalta, kuten lääkkeet ja liuottimet, joilla halutaan rauhoittaa tai aiheuttaa toiselle henkilölle vahinkoa. (Huhtalo – Kuhanen – Pyykkö 2003: 10–11.)

Psyykkistä väkivaltaa on hyljeksiminen, halventaminen, pelottelu, uhkailu, eristäminen, lapsen käyttäminen aikuisen tarpeisiin, lapsen korruptoituminen ja lapsen tunnetarpeiden huomioimatta jättäminen. Laiminlyönti on yksi psyykkisen väkivallan muoto, ja se voidaan määritellä perustarpeiden, turvallisuuden, hoivan ja/tai kasvatuksen eväämiseksi. Seksuaalista väkivaltaa on sanallinen tai fyysinen ahdistelu, pakottaminen seksuaaliseen tekoon, raiskaus sekä seksuaalinen hyväksikäyttö, mukaan lukien lähisuhteessa elävän ihmisen paritus. (Koko perhe kierteessä. Lähisuhdeväkivalta ja alkoholi 2007: 17–18.) Taloudellista väkivaltaa on päättämistä kaikista raha-asioista yksin, neuvottelematta. Tätä voi pahentaa tilanne, jossa puoliso hoitaa kotona lapsia eikä käy kodin ulkopuolella töissä. (Henkinen väkivalta 2012.)

Keskitymme tutkielmassa fyysiseen väkivaltaan, mutta myös psyykinen väkivalta näkyy työssämme, koska väkivallan muodot ilmenevät usein yhdessä eivätkä sulje toisiaan pois. Rajaamme aihetta kuitenkin siihen, että lapset ovat olleet todistamassa perheväkivaltaa tai sen uhkaa, mutta eivät pääasiassa ole olleet itse sen kohteina.

3.3 Perheväkivallan vaikutukset lapseen

Perheväkivallan näkeminen on lapselle vaikea asia, koska silloin tärkeimmät ja periaatteessa turvallisimmat ihmiset tekevät lapsen elämästä pelottavan ja turvattoman (Oranen-Keränen 2006: 32). Kun väkivalta on läsnä kodissa, se on Husson (2003: 229) mukaan läsnä myös ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, jolloin siitä tulee osa henkilöiden välistä dialogia. Lasten osalta väkivallan näkeminen, kuuleminen tai välillinen kokeminen muulla tavoin kodissa ja perheissä nähdään myös väkivallan kokemiseksi, niin sanotusti epäsuoraksi väkivallaksi. Kokemusta pidetään traumaattisena, koska se vaikuttaa lapsen turvallisuuden tunteeseen. (Paavilainen – Pösö 2003: 14.) Tekijän ja uhrin läheisyys ei suojaa lasta väkivallan traumatisoivuudelta, vaan pikemminkin lisää sitä (Huhtalo – Kuhanen – Pyykkö 2003: 22).

Väkivallan psyykkiset ja fyysiset vaikutukset ulottuvat paljon laajemmalle kuin yksittäisen pahoinpitelyn seuraukset. Osa on välittömiä ja suoria, osa välittyy pidemmän ajan kuluessa. (Söderholm ym. 2004: 134.) Väkivalta vaikuttaa lapsen kehitykseen ja kasvuun. Lapset altistuvat todellisuudessa myös monille haitallisille tekijöille samanaikaisesti. Tutkimusten perusteella on selvää, että väkivallalle altistuminen on vakava kehityksellinen riskitekijä ja väkivallalle altistuva lapsi joutuu kokemaan paljon kuormittavia tekijöitä. (Söderholm ym. 2004: 135–138.) Väkivaltakokemukset voivat näkyä fyysisenä sairastavuutena, esimerkiksi päänsärkyinä, tai ne saattavat aiheuttaa lapselle muutoksia aivojen kehityksessä. Lapsuudenaikaisilla väkivaltakokemuksilla onkin rikolliseen ja väkivaltaiseen käyttäytymiseen johtavia vaikutuksia. (Huhtalo – Kuhanen – Pyykkö 2003: 21.) Aune Flinckin väitöskirjassa *Parisuhdeväkivalta naisen ja miehen kokemana* - (2006: 118, 123) todetaan, että nainen saattoi pitää väkivaltaa normaaliin parisuhteeseen kuuluvana, jos hänen lapsuudenkodissaan on ollut väkivaltaa. Flinckin mukaan vanhempien tietoisuutta ja vastuuta oman käyttäytymisen ja väkivallan ilmapiirin vaikutuksista lapsiin tulisi lisätä sekä kehittää väkivallan tunnistamista ja siihen puuttumista.

Inkeri Eskosen väitöskirjan *Perheväkivalta lasten kokemana* (2005: 23, 63–64) tulosten mukaan olisi tärkeä saada tietoa siitä, miten lapset ovat osallisena, kun perheessä ilmennyttä väkivaltaongelmaa käsitellään. Tulokset korostivat ohjaajien herkkyyttä ja avoimuutta kuunnella lasta, kun heidän kanssaan työskennellään, ja että usein lapsen näkökulmaa ei voida tavoittaa ilman, että lasta itseään kuunnellaan. Perheväkivalta saattaa myös helposti tematisoitua osaksi muita lastensuojelullisia ongelmia.

Toisaalta väkivallan keskellä eläminen vaikuttaa myös perheen aikuisten kykyyn toimia vanhempina. Väkivallan negatiiviset vaikutukset lapsen kehityksen välittyvätkin osittain vanhemmuuden ongelmia kautta. Perheväkivallalle altistumista voidaan pitää stressitekijänä, joka sisältää lapselle useita päällekkäisiä uhkia. Vakavalle väkivallalle altistuneille lapsille voi kehittyä esimerkiksi traumaperäinen stressihäiriö, PTSD. Väkivallan vaikutukset voivat ulottua aikuisuuteen asti. Tutkimusten perusteella vaikuttaa siltä, että väkivallan vaikutukset vanhemmuuteen ovat erityisen voimakkaita kun vanhemmalla itsellään on väkivaltakokemuksia omassa lapsuudessaan. (Söderholm ym. 2004: 135–136.)

Mikäli perheissä on väkivaltaa, lapsilla on monikertainen riski tulla pahoinpidellyksi verrattuna väkivallattomiin perheisiin. Väkivallan selvittelyssä pitää aina ottaa huomioon se

mahdollisuus, että väkivaltaa on myös perheen muissa suhteissa ja että eri tilanteissa väkivaltaisesti käyttäytyviä perheenjäseniä voi olla useampi kuin yksi. (Söderholm ym. 2004: 133.) Tutkimukset ovat systemaattisesti osoittaneet, että väkivalta perheessä vaikuttaa aina lasten elämään, vaikka he eivät olisi itse suoranaisesti sen kohteena. (Söderholm ym. 2004: 132.)

Väkivallalle altistumisen seuraukset ovat aina yksilöllisiä. Niihin vaikuttavat väkivallan laatu ja määrä, lapsen ikä ja sukupuoli sekä muut riskitekijät ja suojaavat tekijät lapsen kasvuympäristössä. (Oranen – Keränen 2006: 64.) Väkivallalle altistunut lapsi tarvitsee apua samalla tavalla kuin aikuinen, on hän sitten ollut itse väkivallan kohteena tai sivustakatsojana. Kysymys on lapsen oikeudesta olla osallinen ja tulla kuulluksi omaa elämää koskevissa asioissa. (YK:n Lapsen oikeuksien sopimus 1991: 12 artikla.)

3.4 Lastensuojelun työntekijöiden merkitys väkivallan käsittelemisessä

Lastensuojelulla on ollut vaikeuksia asettaa lasten tarpeita etusijalle, ja suomalaista lastensuojelua on kritisoitu aikuiskeskisyydestä, jossa suurin osa huomiosta kohdistuu aikuisiin ja lapset jäävät syrjään. Lasten huomioiminen väkivallan kokijana ja näkijänä vaatii erityistä huomiota, jotta lapsi ei jäisi aikuisten (äitien, isien ja muiden asiantuntijoiden) varjoon eikä toimittaisi vain aikuisten ehdoilla. (Paavilainen – Pösö 2003: 185–190.) Väkivaltatyössä lasten kuuleminen ja avun tarjoaminen suoraan heille on välttämätöntä. Useissa lähteissä puhutaan siitä, että lasta ei oteta väkivallan käsittelyssä huomioon, vaan siitä keskustellaan pääasiassa lapsen vanhempien kanssa. Kirjoittajien mukaan on yleistä, että lapselta saadaan vastaukseksi ”Kukaan ei ole kysynyt”, jos kysytään, onko lapsi mahdollisesti aikaisemmin kertonut kokemuksistaan jollekulle aikuiselle. (Söderholm ym. 2004: 14, 148.)

Turvakotityön kokemusten perusteella on havaittu, että lasten kannalta on ratkaisevaa, miten lastensuojelun työntekijä suhtautuu väkivaltaan (Söderholm ym. 2004: 148). Pelkän lainsäädännön tarjoamat keinot suojella lasta ovat varsin rajalliset, mikäli lähellä olevat ja tilanteet havaitsevat aikuiset eivät puutu tilanteeseen. Tämä tarkoittaa lasten kannalta avun saamisen lykkääntymistä ja mahdollisesti kaltoin kohtelun ja sen seurausvaikutusten pahenemista. (Paavilainen – Pösö 2003: 209.) Työntekijöillä tulee olla selkeä näkemys siitä, että perheväkivalta ei ole hyväksyttävää ja että siihen täytyy puuttua. Samoin työntekijät tarvitsevat tietoutta väkivallan näkemisen vaikutuksista lapsiin sekä sen kauaskantoisista seurauksista lasten elämässä.

Syitä siihen, miksi lapset on jätetty huomiotta työskentelyssä, on useita selityksiä: lapsen tietämättömyys väkivallasta, se, että väkivalta ei ole kohdistunut heihin tai etteivät lapset ymmärrä, mistä on kysymys. Muita selityksiä on, että lapset unohtavat ikävät asiat nopeasti eikä heitä tarvitse muistuttaa sekä ajatus siitä, että lapset pärjäävät ilman apua. (Oranen 2001: 44–48.) Orasen ja Keräsen (2006: 70–71) mukaan lapset kuitenkin puhuvat asioistaan, myös perheessään tapahtuvasta väkivallasta, kun siihen annetaan mahdollisuus. Lapsen ikä ja kehityksen taso on otettava huomioon lasta kuullaessa ja huomioitava, että lasten kanssa työskennellessä puhe on vain yksi kommunikaatiotapa. Lapset ymmärtävät enemmän kuin pystyvät tuottamaan. Vaikka perheväkivallan keskellä elänyt lapsi ei puhuisikaan kokemuksistaan, se ei tarkoita, ettei hän olisi tietoinen niistä. Mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä tärkeämpi asema erilaisilla luovilla toiminnoilla on. (Oranen – Keränen 2006: 72.) Pienten lasten kanssa voikin käyttää erilaisia toiminnallisia menetelmiä kuten kortteja tai leikkejä kommunikoinnin tukena, jos lapsen on vaikeaa ilmaista itseään puhumalla.

Lapsen kohtaamisessa aikuiselta vaaditaan joustavuutta, tarkkanäköisyyttä, huolehtivuutta ja lempeyttä. Lapsen kasvuvaihe vaikuttaa myös siihen, miten lapsi pitäisi kohdata. Jokainen hyvä kohtaaminen rohkaisee lasta elämään omaa tarinaansa. Aikuisen vastuulla kohtaamisessa on, ettei lapsi menetä turvallisuutta, persoonansa kunnioittamista ja arvostavaa katsetta, vaikka hänen tarinansa tai tapansa kertoa siitä ei miellyttäisi aikuista tai se herättäisi aikuisessa tukalia tunteita. (Mattila 2011: 17–19.)

Auttamis- ja palvelujärjestelmässä on tarve lisätä työntekijöiden koulutusta, jotta he oppisivat tunnistamaan perhe- ja lähisuhdeväkivaltaa ja puuttumaan siihen sekä ohjaamaan asiakkaita eri tukitoimien pariin. Myös väkivallan hoitoon erikoistuneiden palvelujen tarve on suuri. Perhe- ja lähisuhdeväkivaltaa kokeneet henkilöt tarvitsevat usein monenlaisia yhtäaikaisia interventioita arjen elämänhallinnan tukemiseen. (Ruo-honen 2006: 145–146.) Sosiaalityön kentällä onkin ollut suuri halu opiskella lasten huomioimista ja kohtaamista, kehittää ja oppia menetelmiä lasten kohtaamiseen ja kanssa työskentelyyn, sillä lasten kohtaamista ei useinkaan pidetä helppona tehtävänä kentällä toimiessa. Lastensuojeluinstituutiossa työskentelevät ammattilaiset ovat esimerkiksi sitä mieltä, että lasten kuulemisen ongelmat liittyvät sosiaalityön menetelmiin, lapsen edun määrittämisen vaikeuteen, byrokraattisiin tekijöihin, lasten kehitykselliseen erilaisuuteen ja lapsen asemaan yhteiskunnassamme. (Forsberg – Ritala-Koskinen – Törrönen 2006: 14, 26.) Väkivallan poistaminen ja sen ehkäisy edellyttää usein mo-

niammatillista yhteistyötä, palvelujen linkittymistä, sekä informaation jakamista (Ewalds 2005: 15).

Työntekijöiden merkitystä on tutkittu aikaisemmin esimerkiksi Sirkka Huhtakankaan SUN SÄRKYÄ ANNA MÄ EN -tutkielmassa, jonka tuloksista näkyy, että väkivalta on yleistä ja työntekijät kohtaavat lapsia, jotka ovat todistaneet vanhempien välistä väkivaltaa jopa viikoittain. Väkivaltaa kohdanneet lapset oirehtivat niin fyysisesti kuin psyykkisestikin. Työntekijöiden merkitys nousee myös tässä työssä esille. Tärkeää on muun muassa tapa, jolla lapsi kohdataan sekä kyky tunnistaa väkivallan oireet lapsen normaalista käytöksestä. Työntekijät toivoisivat lisää koulutusta lastensuojelun kehittämiseksi. (Huhtakangas 2011: 25, 33.)

Tiina Lehtosen ja Heidi Nuutisen tutkielman Päivähoitohenkilöstön käsityksiä lasten kokemasta perheväkivallasta tuloksista käy ilmi, että perheväkivalta on tuttu ilmiö työntekijöille, ja suurin osa vastaajista kokee, että perheväkivallalla on suuri merkitys lapsen kehitykselle. Osa vastaajista ei puuttuisi kuitenkaan tilanteeseen tai ei koe, että perheväkivallalla on vaikutusta lapsen kehitykseen. (Lehtonen - Nuutinen 2010: 40, 43, 50.)

Tieto kietoutuu lapsilähtöisesti virittyneissä sosiaalityön asiakastyössä olennaisella tavalla ammattilaisen ja lasten välisessä kohtaamisessa. Lapsen tieto, oma näkemys asioista on työntekijälle tärkeä, mutta se on tärkeä myös lapselle itselleen. Tiedon koostamisen ja käsittelyn avulla lapset voidaan liittää työskentelyn osapuoliksi, ei vain välillisesti autettaviksi, vaan kohtaamisen ja itse tuotetun tiedon avulla suoraan asianosaisiksi. Lapsilla on ajatuksia ja näkemyksiä omasta, isän, äidin ja koko perheen tilanteesta. He pystyvät ilmaisemaan toiveitaan, odotuksiaan ja pelkojaan, kun siihen annetaan mahdollisuus. (Forsberg ym.2006: 182.)

4 Osallisuus

Osallisuus on halua vaikuttaa ympäristöön ja olla osa sitä, ja siinä on sekä yksilöllinen että yhteisöllinen elementti. Yksilön on koettava itsensä arvokkaaksi ja yhteisön on oltava sellainen, että osallisuus on mahdollista. Aidosti osallinen tilanne mahdollistaa henkilölle tilan, jossa hän voi olla täysin oma itsensä ja osana ympärillä olevaa yhteisöä. Olennainen piirre osallisuudessa on yksilön oma kokemus siitä. Osallisuus edellyttää, että ihmiselle annetaan mahdollisuus toimia, ja sen puute voi näyttäytyä vieraantumisenä, jossa henkilö on kadottanut suhteensa itseensä, ympäristöönsä, työhönsä, yhteiskuntaansa ja ekosysteemiinsä. Osallisuudessa korostuu myös vastuu toiminnasta. Se on siis sekä oikeuksia että velvollisuuksia, sekä kuulumista että vastuun kantamista. (Gretschel - Kiilakoski 2007: 11–14.) Timosen ja Kallion (2010: 7) mukaan osallisuus omaan elämään korostaa identiteettityötä, jossa asiakas ja työntekijä toimivat tasavertaisina yhteistyökumppaneina. Aikuisen näkökulmasta osallisuus voi voimaannuttaa ja lisätä vaikuttamisen ja toimimisen halua sekä sitouttaa ja parantaa päätöksenteon laatua. Aikuisille osallisuus antaa mahdollisuuden kuunnella ja nähdä asioita lapsen näkökulmasta. (Mitä osallisuus on? 2012.)

4.1 Lasten osallisuus

Lapsen osallisuutta määrittää muun muassa Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus lapsen oikeuksista, joka antaa suuntaa lasten kanssa tehtävään työhön. Sen 12. artiklassa on sovittu, että lapselle on annettava mahdollisuus tulla kuulluksi ja hänen näkemyksensä on otettava huomioon hänen ikänsä ja kehitysasteensa mukaisesti häntä koskevissa asioissa. (YK:n Lapsen oikeuksien sopimus 1991: 11.) YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen ytimessä on kolme p:tä: Protection, provision ja participation, eli suojele, osuus yhteiskunnan voimavaroista ja osallisuus. Tästä näkökulmasta lastensuojelun lapsikeskeisyys on lapsen oikeuksien täytäntöönpanoa: lapsen suojelua sekä lapsen osallisuudesta ja voimavaroista huolehtimista. (Muukkonen 2008: 146.) Pekki ja Tamminen (2002: 20) korostavat, että kuitenkin se, että lapselle annetaan mahdollisuus vaikuttaa itse, ei tarkoita, että lapsi yksin päättää asioistaan. Juuri se, että aikuinen kuulee ja ottaa huomioon lapsen ajatuksia ja mielipiteitä mutta samalla pitää kiinni niistä näkökohdista, joista aikuisen tulee vastata, antaa lapselle parhaat kokemukset osallistumisesta.

Myös lastensuojelulaissa määrätään lapsen osallisuudesta lastensuojelussa. Lapsella on oikeus osallistua ja kertoa mielipiteensä tukitoimista ja omasta sekä perheensä tilanteesta. Lastensuojelua toteutettaessa on selvitettävä lapsen toivomukset ja mielipide sekä otettava ne huomioon lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. Lapsen mielipide on selvitettävä hienovaraisesti siten, että tästä ei aiheudu tarpeettomasti haittaa lapsen ja hänen vanhempiansa tai muiden läheisten ihmisten välisille suhteille. Lapsen mielipiteen selvittämisen tapa ja sisältö on kirjattava lasta koskeviin asiakasasiakirjoihin. (Lastensuojelulaki 2007/417 § 20.)

Koska osallisuus on laajasti ymmärrettynä yhteisöön liittymistä, kuulumista ja siihen vaikuttamista, varsinkin lasten näkökulmasta osallisuudessa on kyse lapsikansalaisten ja aikuisten julkisen vallan yhteisöjen välisistä suhteista. Erityisesti huomioidaan lasten mahdollisuuksia vaikuttaa näiden yhteisöjen toimintaan. (Oranen 2008: 9.) Lastensuojelussa nimenomaan työntekijät edustavat aikuisten julkista valtaa, johon lapsilla pitäisi olla mahdollisuus vaikuttaa. Lapsen osallisuus tarkoittaa siis sitä, että lapsi voi olla mukana määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa hänen etunsa turvaamiseksi tehtävää työtä. Osallisuus koostuu oikeudesta saada tietoa itseä koskevista suunnitelmista, päätöksistä, toimenpiteistä ja niiden perusteluista. Lapsella pitäisi olla myös oikeus sekä mahdollisuuteen ilmaista mielipiteensä ja vaikuttaa näihin asioihin. (Mitä osallisuus on? 2012.)

Lasten osallisuus toteutuu, kun heille on tarjolla mahdollisuuksia keskustella itselleen tärkeistä aiheista, tuoda niitä aikuisten tietoon, tehdä aloitteita asioista, joita heidän mielestään tulisi muuttaa, ja osallistua erilaisin tavoin itseään koskevaan päätöksentekoon. Lapsen oikeudet osallistua ovat yhtä tärkeitä kuin oikeudet turvallisuuteen ja voimavaroihin, ja osallistumisoikeuksien toteutuminen on myös edellytys turvallisuus- ja voimavara-oikeuksien toteutumiselle. (Nivala 2010: 19, 23.)

Paavilaisen ja Pösön (2003: 241–242) mukaan lasten osallisuus, kohtaaminen ja kuuluksi tuleminen ovat kauniita sanoja, mutta ne saattavat jäädä vain sanoiksi, ellei niiden käytäntöön viemiseksi tehdä määrätietoisesti työtä. Heidän mukaansa lasten kanssa työskentelyn perusedellytykset ovatkin tila, aika ja ihminen. Lapsen kanssa olemiseen tarvitaan paikka, ihminen, jolla on aikaa lapselle ja kaikelle sille, mitä työskentely tuo mukanaan. Tässä korostuvat aikuisten ja lasten välisten suhteiden ja vaikuttamisen tärkeys lasten osallisuuden toteutumiseksi. Lapsen osallistumisen kannalta aikuisten läsnäolo ja panostaminen ovat tärkeitä, sillä lapsen suojeleminen mahdollistuu lapsen osalli-

suuden kautta. Osallisuuden hienous on siinä, että se on kokemuksellista ja sen onnistumisen arvioijana toimiikin parhaiten asiakas itse. (Muukkonen 2008: 148.)

Kiili (2011: 176) kirjoittaa, että lasten osallistumisessa ei ole yksinomaan kyse yksittäisen lapsen näkemyksistä, vaan enemmänkin sukupolvia yhdistävästä vastavuoroisuudesta ja siitä, että lasten kokemuksia ja näkemyksiä kunnioitetaan ja otetaan huomioon. Tällöin lasten lisäksi aikuisilla on merkittävä rooli osallistumisen toteutumisessa. Lasten osallistamisessa tärkeimpiä asioita onkin aikuisten kanssa tapahtuva vuorovaikutus, joka luo raamit lasten osallisuudelle. Kumppanuussuhteeseen pohjaavassa aikuisasiakastyössä osallisuus koskee molempia osapuolia, jossa asiakkaat osallistavat työntekijää omaan elämäänsä, ja työntekijä työskentelee asiakkaiden ratkaisujen tukemiseksi, jotta heidän täysivaltainen kansalaisuutensa toteutuisi. Lasten kanssa työskennellessä törmätään kuitenkin luonnollisesti siihen, voiko aikuisen työntekijän ja asiakkaana olevan lapsen suhde olla tasavertainen, ja mitkä ovat lapsen täysivaltaisuuden rajat. (Juhila 2006: 118.) Lastensuojelussa työskentelyssä onkin otettava huomioon muun muassa lapsen mahdollisuudet ymmärtää vaikeita ja abstraktejakin asioita sekä lastensuojelullisia huolia, jolloin päätäntävalta saattaa olla vain aikuisilla.

Yleinen tapa ymmärtää osallisuutta on kytkeä se syrjäytymisen ehkäisyyn. Tämä näkökulma on tärkeä, mutta ei kata kaikkia osallisuuden ulottuvuuksia (Gretschel – Kiilakoski 2007: 12). Kaikilla lapsilla on arjestaan tärkeää tietoa, jota tarvitaan hyvän yhteiskunnan kehittämisessä. Kuulluksi tuleminen voimaannuttaa ja kiinnittää yhteisöön. Lapsen oikeus osallistua on lapsen oikeutta tulla kuulluksi nimenomaan lapsena eikä hänen vastuulleen voi vyöryttää asioita, joista aikuisen tulee huolehtia. (Aula 2007: 23.) Lapsen ratkaisuehdotusten ja näkemysten kuulemiseen saatetaan suhtautua varovaisesti, koska pelätään lapsen osallistumisen tarkoittavan hänen liiallista vastuuttamistaan tai lapsen mielipiteen kysymisen asettavan hänet vaikeaan tilanteeseen hankalissa lastensuojelun tilanteissa. (Timonen-Kallio 2010: 7–8.)

4.2 Osallistava työote

Lasten osallisuuden ja kohtaamisen vahvistaminen on ollut sosiaalityön keskeisempiä kehittämisteemoja. Lasta osallistava työote ei rajoitu vain lasten tapaamiseen, vaan kyse on asenteesta, jossa lapsella on erityisasema. Kyse on myös toimintamalleista, joiden avulla lapset nähdään toimijoina. Lapset voivat tuottaa myös tietoa, jonka mukaan he eivät halua käyttää osallistumis- tai kuulemisoikeuttaan. Silloinkin heillä on

oikeus tietää, mistä on kyse, ja heillä on oikeus turvaan, huolenpitoon ja suojeluun. Lasten kohtaamiselle, tiedolle ja osallisuudelle tärkeä kysymys on, tarjotaanko työskentelyssä lapsille välineitä ymmärtää itseään ja elämäänsä. (Forsberg ym. 2006: 192.)

Osallistumisen tukeminen tarvitsee konkreettisesti erilaisten osallistumismahdollisuuksien kehittämistä ja osallistumishalun vahvistamista. Olisikin toivottavaa, että lastensuojelun avohuollon toimenpiteitä ja arkielämän suunnitelmaa laadittaessa sosiaalityöntekijöiden työparina olisi useimmin ohjaajia, jotka toisivat asiakassuunnitelmanevotteluihin lapsen käsityksen tilanteesta yhdessä lapsen kanssa sekä arjen asiantuntijuuden lapsen elämänpiirin tuntemuksen. (Timonen-Kallio 2010: 14.)

Lastensuojelutyön yhtenä osallisuuden toteutumisen haasteena voidaan nähdä myös lapsen ja nuoren kohtaaminen ikätasonsa mukaisesti. Vauvan läsnäolo vanhempien kanssa työskennellessä mahdollistaa vanhempien ja lapsen vuorovaikutuksen näkemisen ja luo mahdollisuuden vauvan ja työntekijän väliselle vuorovaikutukselle, jossa voidaan tarkkailla esimerkiksi myös vauvan ja vanhemman suhdetta. Leikki-ikäisen kohtaaminen vaatii lapselle sopivat tilat ja välineet, jotta lapsella on mahdollisuus puhumisen lisäksi leikkiin ja muuhun tekemiseen. Nuorelle hänen kodinulkopuolinen ystäväpiirinsä on hänen kehitystään tukeva toimintasuunta, joka tarkoittaa osallisuuden muuttamista yhteisölliseen suuntaan niin, että nuoren kanssa työskennellessä huomioidaan myös tämä verkosto. Uusissa lapsitutkimuksissa lapset nähdään sosiaalisina toimijoina ja kyvykkäinä tuottamaan tietoa, jota aikuisilta ei voi saada. Lapsikeskeinen työskentely ei kuitenkaan tarkoita pelkästään lasten kanssa työskentelyä, vaan työ vanhempien kanssa voi olla myös lapsikeskeistä. Ammattilaisten tehtävänä on välittää lapsen tietoa ja työskennellä vanhempien kanssa lapsen kokemusten ja näkemysten näkökulmasta niin, että vanhemmat pystyvät parantamaan lapsen hyvinvointia. (Liukkonen 2010: 116–117.)

Toinen henkilö ei voi kertoa, miten osallisuus on onnistunut, mutta tuoda kyllä esiin puitteet ja reunaehdot. Osallisuuden kokemus on oma, henkilökohtainen, ja sekin ansaitsee tulla kuulluksi. Parhaimmillaan lapsella saisi lastensuojelussa olla mahdollisuus määrittää osallisuutensa määrä, tapa ja ajankohta. On kuitenkin muistettava, että määrältään maksimaalinen osallisuus ei siis automaattisesti tarkoita hyvää osallisuutta. Kullekin lapselle ja vanhemmalle sopivaa osallisuutta voidaan hakea kuulemalla ja kunnioittamalla asiakkaiden kokemusta ja toiveita. (Muukkonen 2008: 149.) Kallioniemi ja Levanto (2011: 35–38) nostivat tutkielmassaan esiin myös tuloksensa, jonka mukaan

työntekijän oma toiminta voi olla lapsen osallisuuden esteenä. Työntekijöiden on huomioitava työssään muun muassa lapsen persoonallisuus sekä kysymyksenasettelu, etteivät he johdattele lapsen vastauksia. Heidän tulostensa mukaan aikuisen tehtävä lapsen osallisuuden mahdollistajana onkin kannustaa lasta omien näkemystensä esittämiseen ja ottaa huomioon muutkin osallisuutta tukevat keinot kuin keskusteleminen.

Lasten osallistumisen taustalla on pyrkimys vahvistaa lasten toimijuutta lastensuojeluprosessin aikana. Toimijuuden välttämättömyyttä on perusteltu tutkimustiedolla, jonka mukaan lapselle on aiemmin suotu vain rajallinen tila toimia lastensuojelun eri vaiheissa. On todettu, että hyvinvointivaltiota rakentaessa lapsuus marginalisoituu esimerkiksi perheeseen tai kouluun, jolloin lapsen oma subjektiivinen toteutuminen jää sivuseikaksi. (Kouvonen 2011: 206.) Lapsen ratkaisuehdotusten ja näkemysten kuulemiseen saataan suhtautua varovaisesti, koska pelätään, että lapsen osallistuminen tarkoittaa hänen liiallista vastuuttamistaan tai että lapsen mielipiteen kysyminen asettaa hänet vaikeaan välikäteen hankalissa lastensuojelun tilanteissa. Viranomaisten ja työntekijöiden suuri vaihtuvuus lastensuojelun avo-, laitos-, ja jälkihuollon välillä saattaa aiheuttaa lapsen ja nuoren arjessa katkeamia sekä vaaroja syrjäytymiseen. (Timonen-Kallio 2010: 7–8.)

Kun perheessä on vanhempien välistä väkivaltaa, voidaan lapsen osallisuutta tukea eri tavoin käytännössä, kun perheen tilannetta arvioidaan. Työntekijän on hyvä rauhoittaa lapsen kanssa työskentelyyn esimerkiksi rauhallisessa huoneessa, jossa lapsella on turvallista olla. Työskentelyn välineiden valinnassa työntekijän herkkyys lapsen reaktioille on tärkeää, ja menetelmät ja välineet tulisi valita lapsen iän ja persoonan mukaan. Alle kouluikäisten lasten kanssa leikki tai piirtäminen voi olla luonteva tapa osallistaa keskustelun lisäksi, jo 3–4-vuotias osaa kertoa perheen tilanteesta. Isomman lapsen tai nuoren kanssa voidaan keskittyä enemmän keskusteluun. Myös erilaiset fyysiset harjoitukset, kuten tarinat, valokuvat, kortit ja lomakkeet, ovat hyviä välineitä keskustelun avaamiseksi. Lasta ei saa pakottaa mukaan työskentelyyn, mutta hänelle tulee antaa omaa tilaa ja mahdollisuus tarinansa kertomiseen. Lapselle on myös aina kerrottava, mikä työskentelyn tarkoitus on ja kuka työntekijä on. (Oranen – Keränen 2006: 74–80.) Lapsen osallisuuden ja lapsilähtöisyyden tulisi näkyä myös työmenetelmiä valittaessa. Menetelmä on väline tiettyyn tavoitteeseen pääsemiseksi, ja sen tehtävänä on selkeyttää tilannetta ja toimia keskustelun apuvälineenä. (Timonen-Kallio 2010: 14.)

4.3 Osallisuuden portaat

Harry Shier jakaa lasten ja nuorten osallisuuden mahdollisuudet viiteen portaaseen ja tarkastelee nimenomaan aikuisten valmiuksia suhteessa lasten osallisuuteen. Portailla noustaan ylöspäin, eli ensimmäisellä portaalla lasten osallisuus on vähäisintä ja viidennellä se on suurinta. Lisäksi lasten osallisuutta tarkastellaan joka portaalla kolmella asteella sitä, millainen sitoutuminen aikuisilla on suhteessa lasten osallistumisen määrään. Nämä asteet ovat työntekijän valmiudet, mahdollisuudet ja velvoitteet, jotka painottuivat eri portailla hieman eri tavoilla. (Shier 2001: 110, 111.)

Portaiden toteutumista ja aikuisten sitoutumista lasten osallisuuden toteuttamisen havainnollistamiseen Shier on asettanut konkretisoivia välineitä aikuisten roolin hahmottamiseksi. Valmiuksia pohtiessa tarkastellaan työntekijän valmiutta lapsen osallistamiseen. Kolmannella portaalla kysytään, onko työntekijä valmis ottamaan lapsen ajatukset vakavasti, ja viidennellä portaalla työntekijän valmiutta jakaa valtaa lasten kanssa. Mahdollisuuksien näkökulmasta ensimmäisellä portaalla kysytään, onko luvallista käyttää aikaa lapsen kuulemiseen, toisella portaalla, onko työpaikoilla tarvittavat välineet kehitysvammaisten lasten auttamiseen itsensä ilmaisussa, ja neljännellä, mahdollistavatko organisaation rakenteet lasten ottamisen mukaan päätöksentekoon. Keskeistä on myös kysyä, onko kuuleminen ja osallisuus mahdollista resurssien, organisaation, välineiden ja tilojen osalta. Velvoitteiden puitteissa etsitään rakenteita, jotka velvoittavat tähän. Näitä ovat esimerkiksi lainsäädäntö, toimintaohjeet ja vakiintuneet käytännöt. Ensimmäisellä, toisella ja kolmannella asteella korostuvat lakien ja Lapsen oikeuksien sopimuksen näkökulmat kuulemisessa, ja viidennellä kysytäänkin, miten lainsäädäntö määrittää työntekijän vastuun rajat (Oranen 2008: 10).

Taulukko 4. Osallisuus: valmiudet, mahdollisuudet ja velvoitteet (Oranen 2008: 10).

	VALMIUDET Onko työntekijöillä tarvittavat valmiudet?	MAHDOLLISUUDET Onko tämä mahdollista (resurssit, organisaatio, tilat, välineet jne.)?	VELVOITTEET Onko rakenteita, jotka velvoittavat tähän (esim. lainsäädäntö, toimintaohjeet, vakiintuneet käytännöt)?
5. Lasten kanssa jaetaan valtaa ja vastuuta	Olenko valmis jakamaan valtaa lasten kanssa?		Miten lainsäädäntö määrittää työntekijän vastuun rajat?
4. Lapset otetaan mukaan päätöksentekoon		Mahdollistavatko organisaatiomme rakenteet lasten ottamisen mukaan päätöksentekoon?	
Lapsen oikeuksien sopimuksen edellyttämä minimitaso			
3. Lasten näkemykset otetaan huomioon	Olenko valmis ottamaan lapsen ajatukset vakavasti?		Lapsen oikeuksien sopimus 12 artikla LsL 10§ puhevallan osalta 15 v ja 12 v täyttäneet lapset HE 252/2006: 5§, 20§ + perustelut
2. Lapsia tuetaan mielipiteiden ilmaisemisessa		Onko meillä tarvittavat välineet kehitysvammaisten lasten auttamiseksi itsensä ilmaisemisessa?	HE 252/2006: 27§ perustelut
1. Lapsia kuunnellaan		Onko luvallista käyttää aikaa lasten kuuntelemiseen?	LsL 10§

Ensimmäisellä portaalla lasta kuullaan hänen halutessaan kertoa mielipiteitään, mutta lapsen kuuleminen tapahtuu vain siinä määrin kuin lapsi itse haluaa kertoa. Mitään järjestelmällisiä pyrkimyksiä lapsen näkemysten kuulemiseksi ja varmentamiseksi ei kuitenkaan tehdä. Tällä portaalla ensimmäinen aste, valmiudet, vaatii vain, että työntekijät ovat valmiit kuuntelemaan lasta. Toisella, mahdollisuuden asteella, vaaditaan, että työntekijöiden työskentely mahdollistaa lapsen kuuntelemisen. Näitä ovat esimerkiksi työjärjestelyiden tekeminen uudelleen tai koulutuksen järjestämistä lapsen kuulemisesta kaikille työntekijöille. Veloitteen asteella vaaditaan, että lapsen kuuleminen on organisaation vaatima käytäntö, jolloin työntekijät veloitetaan kuulemaan lasta ja sitä, mitä hänellä on sanottavaa. (Shier 2001: 111, 112.)

Toinen osallisuuden porrass on lapsen tukeminen mielipiteidensä ilmaisemisessa. Tällä portaalla otetaan huomioon teoria siitä, miksi lapset eivät yleensä välttämättä kerro työntekijöille mielipiteitään, vaikka heillä niitä olisikin. Portaalla otetaan huomioon lasten mahdolliset aiemmat ikävät kokemukset, kokemukset kuulematta jäämisestä, ujoisuus, käsitys siitä, ettei mielipiteillä ole mitään väliä, sekä kommunikaatioon liittyvät vaikeudet. Tällä portaalla työntekijät työskentelevät aktiivisesti mahdollistaakseen ja tukeakseen lapsia mielipiteidensä esittämiseen ja poistaakseen ne esteet, joita lapsilla

mahdollisesti on. Työntekijöiden valmiudet tälläkin portaalla ovat, että työntekijät ovat valmiina kuulemaan lasta ja tukemaan häntä mielipiteiden esittämisessä. Mahdollisuuden aste vaatii, että lapsille tarjotaan mahdollisuus mielipiteiden esittämiseen, jolloin työntekijöillä/organisaatiolla pitäisi olla apuvälineitä lasten auttamiseen heidän mielipiteidensä selvittämisen tukemiseksi. Kolmas vaihe on, että käytäntö on vakiintunut organisaatiossa ja työntekijät ovat velvoitettuja työskentelemään lasten mielipiteiden kuulemista auttavilla tavoilla. (Shier 2001: 112.)

Kolmas porras on lasten näkemysten huomioon ottaminen. Tämä tarkoittaa, että lapsia ei vain kuulla, vaan myös hänen mielipiteensä otetaan huomioon päätöksenteossa. Tämä tapahtuu kuitenkin niin, että myös monet muut päätökseen mahdollisesti vaikuttavat asiat otetaan huomioon, mutta lasten mielipiteille ja näkemyksille annetaan painoarvoa. Valmiudet tällä portaalla tarkoittavat sitä, että työntekijät ovat valmiita ottamaan lapsen näkemykset huomioon. Mahdollisuudet lähtevät siitä, että organisaatiossa on sellainen päätöksentekokäytäntö, jossa lapset on mahdollista ottaa mukaan päätöksentekoon. Velvoitteet tulevat voimaan, kun organisaatiossa lapselle annetaan Lapsen oikeuksien julistuksen 12. artiklan mukaisesti mahdollisuus julkaista mielipiteensä itseään koskevissa asioissa, ja ne on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Kolmannella osallisuuden portaalla toteutuukin YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen edellyttämä osallisuus. (Shier 2001: 113; YK:n Lapsen oikeuksien sopimus 1991: 11.)

Neljännellä portaalla otetaan lapset mukaan päätöksentekoon, jolloin lapset toimivat aktiivisesti mukana todellisessa päätöksentekoprosessissa eivätkä vain avusta siinä kertomalla mielipiteitään, kuten edellisillä portailla. Valmiuden aste on, että työntekijät ovat valmiita ottamaan lapset mukaan päätöksentekoon. Mahdollisuudet toteutuvat, kun käytäntö sallii lasten tulla mukaan päättämään. Tämä tosin saattaa vaatia suuria muutoksia organisaatiotasolla, sillä tavat, käytännöt, ammattislangi ja suuri dokumentoinnin määrä eivät ole lasten osallistumista helpottavia tekijöitä. Velvoittaminen toteutuu, kun organisaatio tekee lasten läsnäolosta päätöksenteossa pakollisen, jolloin sen myös täytyy poistaa lasten osallistumisen estävät seikat. (Shier 2001: 114.)

Viidennellä portaalla lapset jakavat vastuuta ja valtaa aikuisten kanssa päätöksenteossa. Tämä porras vaatii, että aikuiset suotuvat jakamaan valtansa ja jopa luopumaan osasta siitä. Lapsilta ei kuitenkaan täyty odottaa vastuunottoa asioista, joista he eivät halua ottaa vastuuta tai jotka ovat heidän kehitystasonsa yläpuolella. Myös viidennellä

portaalla valmiudet tarkoittavat aikuisten valmiutta jakaa valtaa lapsille päätöksentekoprosessissa. Mahdollisuudet ovat, kun käytäntö antaa tälle mahdollisuudet, ja velvollisuus syntyy siitä, kun organisaatio tekee käytännön lasten ja aikuisten vallan ja vastuun jakamisesta ainakin tietyissä asioissa. (Shier 2001: 115.)

Thomas (2002) on kritisoinut osallisuuden malleja, kuten Shierin osallisuuden portaita, joissa osallisuus nähdään yksiulotteisena ominaisuutena, jota on joko paljon, vähän tai ei ollenkaan. Thomasin mukaan osallisuuden tarkastelu edellyttää sen jakamista eri ulottuvuuksiin, joiden keskinäiset suhteet voivat vaihdella ja joiden mukaan lapsen kokemus osallisuudesta muuttuu. Ajattelun mukaan osallisuus rakentuu ensinnäkin siitä, minkälaiset mahdollisuudet lapsella on valita ja osallistuuko hän johonkin prosessiin vai ei. Näin myös osallistumisesta kieltäytyminen voi olla yksi osallisuuden muoto ja lapsella tulisi olla mahdollisuus valita myös tämä vaihtoehto. Toinen ulottuvuus on mahdollisuus saada tietoa tilanteesta, prosessista, omista oikeuksista ja roolista siinä. Kolmas ulottuvuus on mahdollisuus vaikuttaa päätöksentekoprosessiin, kuten siihen, mitä asioita tietyssä palaverissa käsitellään tai ketä siihen osallistuu. Neljäs ulottuvuus on mahdollisuus ilmaista itseään ja puhua omista ajatuksista ja mielipiteistä. Viides ulottuvuus on mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen. Tällä viitataan siihen, että monilla lapsilla voi olla vaikeuksia ilmaista ajatuksiaan sellaisella tavalla, että ne välittyvät aikuisille, ja tästä syystä he tarvitsevat aikuisten apua. Kuudes osallisuuden ulottuvuus on lapsen mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin. (Orasen 2008: 10–11 mukaan.)

5 Opinnäytetyön toteutus

5.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymyksemme ovat: Millä tavoin lastensuojelun avohuollon työntekijät ottavat lapsen osallisuuden huomioon lastensuojelutarpeen selvityksessä kun perheessä on ollut vanhempien välistä väkivaltaa? Miten työntekijöiden mielestä lasten osallisuutta pitäisi parantaa? Tutkimme lapsen osallisuutta ja kuulluksi tulemista, sillä lasten kokemukset saattavat jäädä sosiaalihuollon ammattikäytännöissä aikuisten kokemusten varjoon. Lapset voivat usein jäädä myös kokemuksiin kohtaamatta ja kuulematta. (Eskonen 2005: 24.) Lisähaasteena työssämme on se, että tutkimme lasten osallisuutta nimenomaan sellaisissa selvityksissä, joissa lasten perheessä on ollut perheväkivaltaa. Osallistuminen ja kuulluksi tuleminen vähentää tunnetta siitä, että asiat vain tapahtuvat. Tätä kautta lapselle voi syntyä kokemuksia, joissa hänellä on mahdollisuuksia vaikuttaa asioihin. (Oranen 2001: 70.)

5.2 Toimintaympäristö

Länsi-Helsingissä sijaitsevassa toimipisteessä työskentelee sosiaaliohjaajia ja sosiaalityöntekijöitä, joiden esimiehenä toimii johtava sosiaalityöntekijä. Kelpoisuusvaatimuksena sosiaalityöntekijän tehtäviin on ylempi korkeakoulututkinto, johon sisältyy tai jonka lisäksi on suoritettu pääaineopinnot tai pääainetta vastaavat yliopistolliset opinnot sosiaalityössä. Sosiaaliohjaajan työhön on kelpoisuusvaatimuksena tehtävään soveltuva sosiaalialalle suuntaava sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto. (Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 272/2005 § 3 ja 6.)

Helsingissä siirryttiin vuoden 2012 aikana lastensuojelussa uuteen tiimirakenteeseen, jossa eriytettiin lastensuojelutarpeen selvityksiä tekevät vastaanottotiimit ja suunnitelmallisen työn tiimit, jotka toteuttavat asiakassuunnitelman mukaista työtä lastensuojeluasiakkaiden kanssa. Molemmissa tiimeissä työskentelee sekä sosiaalityöntekijöitä että sosiaaliohjaajia. Tiimirakenteen muutoksen tarkoituksena on ollut lastensuojelutarpeen selvitysten tekeminen lakisääteisessä kolmessa kuukaudessa, mikä oli aikaisemmin ollut ongelmallista. Helsingissä lastensuojelutarpeen selvityksistä oli vuonna 2011 tehty lakisääteisessä kolmessa kuukaudessa vain 74,4 %, ja tavoitteena on nyt uudistuksen myötä noudattaa määräaikoja 100 %:sesti. (Sosiaalilautakunnan lausunto kaupunginhallitukselle 2012: 1.)

5.3 Aineiston hankinta

Keväällä 2012 haimme tutkimusluvan (Liite 1) työllemme toukokuun alussa ja saimme luvan jo toukokuun loppupuolella. Tutkimusluvan saatuaamme lähetimme kutsukirjeen haastatteluun (Liite 2) toimipisteen johtavan sosiaalityöntekijän kautta sähköpostitse, joka lähetti kutsut eteenpäin työntekijöille. Työntekijät ilmoittivat halustaan tulla haastateltavaksi toiselle opinnäytetyön tekijöistä, joka oli samaan aikaan toimipisteessä työharjoittelussa. Haastattelupäivämäärien varmistuttua haastateltavat allekirjoittivat suostumusasiakirjan, jossa pyydettiin suostumusta haastatteluihin opinnäytetyöhöme sekä samalla haastateltavien suostumusta haastattelujen nauhoittamiseen (Liite 3).

Eettiset kysymykset nousivat esille työn aihetta valittaessa, sillä perheväkivalta on sensitiivinen ja arka aihe, ja työntekijätkin saattavat suhtautua haastatteluihin tunteikkaasti. Aiheen eettiseen pohdintaan kuuluukin selkeyttää se, kenen ehdoilla tutkimusaihe valitaan ja miksi tutkimukseen ryhdytään. Jo pelkästään tutkimusaiheen valinta on eettinen kysymys. (Tuomi – Sarajärvi 2009: 129.) Tutkimme lasten osallisuutta siitä näkökulmasta, että asiakkaan ja varsinkin lapsiasiakkaan osallisuutta pitäisi parantaa sosiaalityössä. Tutkielmamme idea lähtikin työelämästä ja toimipisteen omasta työryhmästä, joka oli perustettu miettimään ratkaisuja työssä kohdattaviin väkivaltatilanteisiin. Yksi eettinen kysymys oli, kuinka paljon ja tarkasti työntekijöiltä voi kysyä heidän asiakkaitaan salassapitovelvollisuuden rikkoutumatta.

Sosiaalietiikassa on kolme tärkeää periaatetta; vapaus, oikeudenmukaisuus ja hyöty. Niiden avulla voidaan pohtia yksilöllisen ja yhteiskunnallisen hyödyn suhdetta ihmisen vapaaseen itsemääräämisoikeuteen. (Launonen – Puolimatka 1999: 18.) Hyvään ammattietiikkaan kuuluu, että työntekijä tietää mitä hän on tekemässä ja osaa perustella tekemisensä. Ammatilaisen etiikkaan kuuluu, että hän hyväksyy ammattitaitonsa rajat ja kantaa vastuun. Myös jokaisen ihmisen ainutlaatuisen persoonan kunnioitus on eettinen perusarvo. (Mattiila 2008: 49–51.)

Tutkielma tehtiin laadullisella menetelmällä, jolla saadaan tutkittavana olevasta aiheesta mahdollisimman syvälinen kuvaus. Työssä oli mielekkäämpää käyttää haastattelua kuin esimerkiksi kyselylomaketta, sillä niin pääsimme enemmän kuulemaan haastateltavien työntekijöiden omia mielipiteitä ja tulkintoja omasta toiminnastaan. Haastateltaville annettiin mahdollisuus valita paikka, jossa heitä haastatellaan. Viisi haastatteluista toteutettiin toimistolla haastateltavien työhuoneissa tai muissa vapaissa tiloissa, ja yksi

haastattelu toteutettiin haastateltavan kotona. Yksi haastateltava otti lisäksi yhteyttä heti haastattelun jälkeen ja halusi tehdä puhelimitse lisäyksen haastatteluunsa, jolloin kirjasimme lisäyksen hänen haastatteluunsa.

Aineistonkeruumenetelmänämme toimi teemahaastattelu, jonka jälkeen litteroimme aineiston, eli kirjoitimme haastateltavien puheen puhtaaksi sanasta sanaan. Laadullisella tutkimuksella tarkoitetaan pelkistetyimmillään, että aineisto on ilmiänsä tekstiä. Käytimme työssämme teemahaastattelua, sillä silloin on mahdollista antaa enemmän vapautta haastateltaville kertoa omin sanoin vapaassa järjestyksessä haastattelun aiheista. (Eskola – Suoranta 2008: 15, 86.)

Teemahaastattelu ei etene tarkkojen, yksityiskohtaisten, valmiiksi muotoiltujen kysymysten kautta vaan väljemmin kohdentuen tiettyihin ennalta suunniteltuihin teemoihin. Teemahaastattelu on sopiva haastattelumuoto esimerkiksi silloin, kun halutaan tietoa vähemmän tunnetuista ilmiöistä ja asioista. Tutkijan ennakkoon asettamat teemat eivät välttämättä ole samat kuin teemat, jotka aineistoa analysoimalla osoittautuvat olennaisesti aineiston sisältöä ja tutkimusaihetta jäsentäviksi. Teemahaastattelu edellyttää huolellista aihepiiriin perehtymistä ja haastateltavien tilanteen tuntemista, jotta haastattelu voidaan kohdentaa juuri tiettyihin teemoihin. (Saaranen-Kauppinen – Puusniekka 2006.) Tutustuimmekin ennen haastattelujen tekemistä aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen, jota löytyi runsaasti. Valitsimme teemahaastattelukysymykset lukemamme kirjallisuuden pohjalta käyttäen apuna Shierin (2001) osallisuuden portaita.

Tutkielmassa eettisen tarkastelun kohteena oli myös se haaste, miten opinnäytetyön tekijät pystyvät takaamaan haastateltaville identiteettisuojaan. Tähän tuo haastavuutta haastateltavien suhteellisen pieni määrä, jolloin henkilöllisyyden salassa pysyminen on vaikeampaa. Haastattelujen aluksi kerroimme haastateltaville, että henkilöllisyys ei tule ilmi missään vaiheessa tutkielman tekoa, ja että tutkielman aineisto hävitetään opinnäytetyön valmistuttua. Toimipisteen pyynnöstä puhumme työssämme identiteettisuojaan takaamiseksi vain läntisen Helsingin alueen toimipisteestä, mainitsematta paikan tarkkaa nimeä. Tuomen ja Sarajärven (2009: 131–132) mukaan oleellista on huomioida tutkielman tietojen luottamuksellisuus ja nimettömyys. Tutkielmaan osallistuvilla henkilöillä on oikeus odottaa tutkijoilta vastuuntuntoa; tutkielman rehellisyys ei saa vaarantua, ja tutkijoiden on noudatettava lupaamiaan sopimuksia. Tutkielman uskottavuus ja tutkijoiden eettiset ratkaisut ovat yhtä.

Toteutimme haastattelut aikataulun mukaisesti kesällä 2012. Haastattelimme työtämme varten kolmea sosiaalityöntekijää ja kolmea sosiaaliohjaajaa. Haastatteluaineistoa kerätyi lopulta vajaa viisi tuntia nauhoitettua haastattelua, ja litteroituamme nauhat niistä tuli noin 50 sivua tekstiä. Haastattelut kestivät 30–50 minuuttia, ja ne suoritettiin useampana eri päivänä. Haastateltavien, toimipisteen sekä työntekijöiden kertomien asiakaskertomusten nimet ja tunnistetiedot on poistettu valmiista työstä yksityisyyden suojaamiseksi. Olemme havainnollistaneet tuloksia lisäämällä niihin suoria lainauksia haastatteluista ja esitämme sitaatit tunnisteilla TT1–TT6 (työntekijä 1–6).

5.4 Analyysimenetelmä

Käytämme aineiston analyysiin teemoittelua ja teorialähtöistä sisällönanalyysiä. Tämä tarkoittaa sitä, että jaamme haastatteluaineiston keskeisiin aihepiireihin, jotka nousevat aineistosta, ja käytämme Harry Shierin osallisuuden teoriaa pohjana, kun analysoimme lapsen osallisuuden toteutumista. Teemoittelu on yksi teorialähtöisen sisällönanalyysin metodeista, ja se on suositeltava aineiston analysointitapa jonkin käytännöllisen ongelman tutkimiseen. Teemoittelun avulla tekstiaineistosta saadaan esille erilaisia vastauksia tai tuloksia esitettyihin tutkimuskysymyksiin. (Eskola – Suoranta 2001: 178–179.)

Teemat, joista haastateltavien kanssa on puhuttu, löytyvät yleensä kaikista haastatteluista, tosin vaihtelevassa määrin ja eri tavoin. Aineisto voidaankin litteroinnin jälkeen järjestellä teemoittain. Teemoittelu on luonteva etenemistapa teemahaastatteluaineiston analysoimisessa. (Saaranen-Kauppinen – Puusniekka 2006.) Teemoittelu myös mahdollistaa teemojen esiintymisen vertailemisen aineistossa. Alustavan ryhmittelyn jälkeen aineistosta aletaan etsiä varsinaisia teemoja eli aiheita. Tämä on suhteellisen helppoa, jos aineistonkeruu on tapahtunut teemahaastattelulla, sillä haastattelun teemat muodostavat jäsennyksen aineistoon jo itsessään. (Tuomi – Sarajärvi 2009: 93.)

Sisällönanalyysin avulla voimme saada tutkimastamme aiheesta tiiviin kuvauksen, joka kytkeytyy laajempaan kontekstiin ja aihetta koskeviin muihin tutkimustuloksiin. Sisällönanalyysissa kuvataan analysoitavan materiaalin sisältöä ja/tai rakennetta. Sisällönanalyysilla voidaan siis tarkoittaa niin laadullista sisällönanalyysiä kuin sisällön määrällistä erittelyä ja näitä molempia voidaan hyödyntää samaa aineistoa analysoidessa. Sisällönanalyysiä voidaan jatkaa tuottamalla esimerkiksi sanallisesti kuvatusta aineis-

tosta määrällisiä tuloksia. (Eskola – Suoranta 2001: 178–179.) Silvermanin (2001: 123) mukaan sisällönanalyyssissa luodaan kategorioita, jonka jälkeen lasketaan kuhunkin kategoriaan kuuluvat tapaukset. On tärkeää, että kategoriat ovat riittävän tarkkoja, jotta myös muut tutkijat voisivat päätyä samoihin tuloksiin aineistoa tutkiessaan.

Valitsimme teemahaastattelun teemat lukemamme teoriakirjallisuuden pohjalta. Shierin osallisuuden portaat toimivat ohjeena tutkia työntekijöiden roolia lasten osallisuudessa sekä lasten osallisuuden määrittelemisessä. Kysyimme työntekijöiltä, miten lasten kanssa on keskusteltu ja heidän näkemyksiään otettu huomioon päätöksenteossa. Perheväkivallasta kysyimme muun muassa, miten perheväkivalta näyttäytyi ilmoituksissa, miten siitä keskusteltiin asiakkaiden kanssa ja mitä vaikutuksia sillä on ollut. Aiheeseemme liittyi myös kehittämisenäkökulma, ja kysyimme haastateltavilta, miten heidän mielestään työtä tulisi kehittää lapsen osallisuuden kannalta ottaen huomioon nykyisten käytäntöjen hyvät ja huonot puolet. (Liite 4.)

5.5 Aineiston teemoittelu

Käytämme teemoittelun apuvälineenä teemahaastattelurunkoa ja nostimme aineistosta esiin myös niiden keskeisiä aiheita. Pääteemoja oli neljä: perheväkivalta, lasten osallisuus, osallisuutta haittaavat ja edistävät tekijät sekä lapsen osallistamisen kehittämissuhteet. Aineistosta poimittiin näiden teemojen alle kuuluvia kohtia, joista haastateltavat olivat kertoneet. Perheväkivalta-teeman alla oli neljä alateemaa: miten perheväkivalta näkyy, syitä perheväkivallalle, miten perheväkivaltaan puututaan ja miten se vaikuttaa työntekijän ja asiakkaan vuorovaikutukseen. Lasten osallisuus -teema jaettiin Shierin osallisuusteorian mukaisesti työntekijöiden/aikuisten sitoutumista lasten osallisuuden tukemiseen tarkastelemaan kolmeen luokkaan, jotka ovat työntekijöiden valmiudet, mahdollisuudet sekä velvollisuudet. Näitä aiheita tarkastelemalla pääsemme lopputulokseen lasten osallisuuden toteutumisesta. Kolmannen pääteeman olemme jakaneet kahteen alateemaan: osallisuutta edistävät ja haittaavat tekijät. Viimeinen teema on osallisuuden kehittämissuhteet, jossa työntekijät ovat voineet kertoa kehittämisenäkökulmiaan.

6 Tulokset

6.1 Perheväkivalta lastensuojelutarpeen selvityksessä

6.1.1 Miten perheväkivalta näkyy?

Tuloksista käy ilmi, että perheväkivalta näkyy lastensuojeluilmoituksista lähinnä fyysisenä väkivaltana, uhkaavana käyttäytymisenä tai väkivallantekona, ja väkivaltaa käytetään useimmiten päihteiden vaikutuksen alaisena. Kaikki haastateltavat sanovat, että perheväkivalta näkyy ilmoituksissa melkein viikoittain, ja haastateltavien arvioiden mukaan sitä näkyy noin yhdessä kolmasosassa ilmoituksista. Perheväkivalta on pääsääntöisesti mieheltä naiseen kohdistuvaa.

...useinhan poliisilta tulee (lastensuojeluilmoitus) ja usein viikonloppupäivystyksestä on tullut kotikäyntihälytys ja siellä on tapahtunut väkivaltaa. (TT1)

Ilmoituksen tekijä on useimmiten perheväkivaltilanteissa poliisi, mutta ilmoituksia tulee myös muilta viranomaisilta, kuten turvakodeilta tai sosiaalipäivystyksestä. Joissakin tapauksissa myös perheen naapuri on tehnyt ilmoituksen tai perheväkivallan uhri ottaa yhteyttä lastensuojeluun. Haastateltavien mukaan perheväkivalta on tullut lastensuojeluilmoituksissa näkyvämmäksi viime vuosina.

Et kynnys niinku puuttua tai tehdä ilmoitus on madaltunut. En kyllä osaa sanoa oisko vaan, että ihmiset on jotenkin tietoisempia. Vai onko se, että se on ilmiönä jotenkin, että sitä esiintyy enemmän tai laajemmin kuin aikaisemmin. (TT3)

Perheväkivalta näkyy lastensuojeluilmoituksissa lähinnä aikuisten välisenä fyysisenä väkivaltana, jonka takia poliisi on kutsuttu paikalle. Ilmiön koetaan lisääntyneen ja haastateltavien kokemuksen mukaan väkivallan tekijä on useimmin mies.

6.1.2 Syitä perheväkivallalle

Kolme haastateltavista mainitsee yhdeksi merkittäväksi perheväkivallan syyksi taloudellisen ahdingon, joka lisää väkivaltaisen käytöksen riskiä. Muita syitä perheväkivallalle olivat päihde- ja mielenterveysongelmat, perheen riittämättömäksi koettu tukiverkosto, työttömyys sekä lasten saaminen ja perheen perustaminen liian nuorena, jolloin

koulu on jäänyt kesken. Vakavat parisuhdeongelmat, vanhempien omat lapsuuden aikaiset väkivaltakokemukset sekä vääristyneet käyttäytymismallit ovat myös perheväkivallalle altistavia tekijöitä, jotka nousivat esiin haastatteluissa.

...jos on taloudellinen ahdinko, niin se näkyy ensimmäisenä riitelynä parisuhteessa ja perheessä, koska se on niin paha paikka kun rahat loppuu... (TT5)

Mut sit on myös tärkeä tunnistaa myös ne riskit jotka sitä väkivaltaa aiheuttaa, koska taustalla voi olla usein monia muitakin tai monia syitä esimerkiksi se on kulkenut monessa sukupolvessa ja just nää taloudelliset seikat, päihdeongelmat, seksuaaliset hyväksikäytöt ja ylipäätään tällainen psyykinen sanallinen väkivalta ja niinku et pitää se koko ilmiö silmällä löytää siitä perheestä. (TT1)

Haastatteluissa näkyy, että lastensuojelun tapauksissa ilmenevälle väkivallalle on olemassa monia syitä. Tämän takia on tärkeää tunnistaa työskentelyssä perheen kokonaisvaltainen, fyysinen ja henkinen tilanne sekä nähdä perheväkivaltailmiön taustalla olevat asiat.

6.1.3 Perheväkivaltaan puuttuminen

Tapoja puuttua perheväkivaltaan on turvata perheen tilanne ja ottaa asia puheeksi asiakkaiden kanssa mahdollisimman nopeasti. Haastateltavat kertoivat, että perheenjäseniä pyritään tapaamaan mahdollisimman pian sekä erikseen että yhdessä, jotta kaikkia osapuolia voitaisiin kuulla ja tilanteesta saadaan selkeä kuva, kuitenkin ottaen huomioon perheen yksilöllinen tilanne. Vanhempia ja lapsia ohjattiin hakemaan apua erilaisista tukitoimista, esimerkiksi Jussi-työstä, perheneuvolasta, ensi- ja turvakodeista, lastenpsykiatriselta, perheterapiasta tai tukinaisista. Haastatteluissa nousee esiin, että väkivalta otetaan puheeksi selvityksissä. Haastateltavat kertovat, että asiasta voi lähteä puhumaan luontevasti esimerkiksi antamalla vanhemmille lastensuojeluilmoituksen, jota he saavat kommentoida.

Mut aikuisten kanssa me ollaan totuttu ottaa puheeksi kaikenlaisii asioita, et sillei ei siinä mitään ongelmaa oo, pitäis ainakaan olla. Ja aina voi sit vaikka sanoa, et poliisi on vaikka käynyt tai että tää on nyt vaikka sen toisen vanhemman näkemys tästä asiasta ja mitä mieltä sä oot. Tai kerro miten sä näet tän tilanteen... (TT4)

Lasta pyritään tapaamaan myös ilman vanhempien läsnäoloa ja keskustelemaan tilanteesta lapsen ikätason mukaisesti. Lasta olisi hyvä tavata, vaikka vanhemmat kertovat,

ettei lapsi ole ollut läsnä tapahtumahetkellä, vaan esimerkiksi nukkumassa omassa sängyssään. Näin ei kuitenkaan aina tapahdu, jos vanhemmat kieltävät lapsen tapamisen kahden kesken, jos lapsi ei ole ollut mukana väkivaltatilanteessa tai ajanpuutteen vuoksi. Haastatteluista käy ilmi, että lasta tavattaessa on tärkeää ottaa huomioon lapsen ikä ja kehitystaso, mikä määrittää sen, miten lapsen kanssa puhutaan asiasta tai mitä menetelmiä kuulemisessa käytetään. Esiin nostettuja selvityksissä käytettyjä menetelmiä olivat esimerkiksi nallekortit ja verkostokartta sekä muut lomakkeet. Aihetta lähestytään lapsilähtöisesti esimerkiksi kielenkäytössä. Luottamuksellisen yhteyden saaminen lapseen oli haastateltavien mukaan parhaiten saavutettavissa, kun lasta tavattiin tutussa ympäristössä, kuten kotona.

Lapsen kanssa työskentelemisessä on tärkeää kertoa myös se, minkä takia työntekijät ovat puuttuneet perheen tilanteeseen, ja ettei työntekijä lähde syylistämään vanhempia, mutta tuo kuitenkin selkeän kannan siitä, että väkivalta on aina väärin. Työntekijät näkevät, että lapsella on oikeus päästä puhumaan väkivaltatilanteesta jonkun kanssa.

...antaa mieluummin sen lapsen kertoo ite, kun sit helposti se menee semmoseks, että voi sit asettaa sanoja sen lapsen suuhun. (TT4)

...niin, että ei niinku puolustellen, mut sillä lailla ymmärtäen, että tuota niin joskus vaan tapahtuu sellaista, ja se (väkivalta) on estettävissä, ja se saadaan loppumaan ja voidaan tarjota siihen apua. (TT3)

Perheväkivaltaan puututaan tilanteen huomioiden mahdollisimman nopeasti. Tilanteen osapuolia pyritään kuulemaan erikseen, ja lapsen kanssa asiaa käsitellään lapsen iän vaatimalla tavalla esimerkiksi puhetta ja toiminnallisia menetelmiä käyttäen.

6.1.4 Väkivallan vaikutukset vuorovaikutukseen lastensuojelutarpeen selvityksessä

Haastatteluista käy ilmi, että väkivaltaa käsiteltäessä työntekijän on tärkeää tunnistaa perheen suojaavat tekijät, jotka voivat toimia korjaavina elementteinä. Haastateltavat toivat esiin myös lapsen pahan olon huomioimisen, sillä lapsi saattaa oireilla näkemäänsä ja kokemaansa väkivaltaa kohtaa psyykkisesti ja fyysisesti, mikä työntekijän pitäisi huomata. Jokainen tilanne pitää ottaa omana tilanteenaan, niihin ei ole mitään valmista kaavaa. Kaikkien osapuolten kuuleminen on tärkeää. Lapsen kanssa työskennellessä on huomioitava lapsen kehitystason lisäksi lapsen lojaalius vanhempia koh-

taan sekä se, onko lapsen turvallista kertoa työntekijälle perheen vaikeita sisäisiä asioita.

Kohtaamiseen vaikuttaa vanhempien asenne lastensuojelun työntekijöitä kohtaan, mikä saattaa myös heijastua lapseen, jos perheellä on esimerkiksi huonoja kokemuksia lastensuojelusta tai vaikka vanhempi lapsi jo sijoitettuna. Tämä voi vaikuttaa siihen, että vanhempi vastustaa työskentelyä tai ei ole motivoitunut työskentelyyn, mutta voi myös manipuloida lapsen sanomisia.

...lapselle on valmiiksi sanottu, että kaikki on hyvin, tai lapsella on tietyt lauseet, mitkä hän aina sanoo. Yhes tapaukses en oo koskaan saanu nähdä lasta, koska se traumatisoituu... (TT5)

Kokonaisvaltaisen tilanteen kartoittamiseksi työntekijän on hyvä kiinnittää huomiota perheelle esitettäviin kysymyksiin sekä perheen taustaan, mutta myös omaan suhtautumiseensa perheväkivaltaa kohtaan.

6.2 Lasten osallisuus

6.2.1 Työntekijän valmiudet

Haastateltavien työkokemus lastensuojelusta vaihteli kolmesta vuodesta yli kymmeneen vuoteen, ja kaikki työntekijät olivat olleet mukana tekemässä lastensuojelutarpeen selvityksiä, joissa oli ollut perheväkivaltaa tai sen uhkaa. Pääasiassa työntekijät kokivat, että koulutus antaa perusvalmiuksia kohdata perheväkivaltilanteissa olleita perheenjäseniä esimerkiksi dialogisen kohtaamisen periaatteiden avulla. Kaksi haastateltavaa kuudesta koki, ettei heidän peruskoulutuksensa antanut riittäviä valmiuksia kohdata asiakkaita, vaan valmiudet siihen ovat tulleet työkokemusten kautta.

... en mä koe, et mä oon saanu, et kaikki taidot mitä mul on vaikka työkennellä lasten kanssa, niin ei ne oo kyl mistään yliopistolta. (TT4)

...miten niihin asioihin ite suhtautuu, et mitä kuulee niin tai omat tunteet sivuun laittamista tavallaan tai pitää kuitenkin mun mielestä olla kun ihmisen kohtaaminen, ettei saa kuitenkaan olla tunnekylmäkään siinä mielessä. ...mut sit kuitenkin empaattisesti sillei tunteet sivuun laitettuna, et sil

asiakkaalla on semmonen olo, et toi ihminen kestää kaiken mitä mä ker-
ron. (TT2)

Haastateltavien mukaan työntekijän on oltava valmis vastaanottamaan asiakkaan vai-
keatkin kokemukset. Työntekijät kokivat tärkeäksi lapsen mielipiteen tuomisen näky-
väksi ja että lapselle annetaan tilaa kertoa asioista omin sanoin.

...kuulla myöskin se, mikä se lapsen näkemys on siitä, että mistä tää hä-
nen mielestään johtuu, vaikka se ei välttämättä oiskaan sitten oikein pää-
telty tai oikea ratkaisu, mutta että se näkemys mikä hänellä on, että sitä
kuultais ja arvostettais ja otettais se huomioon. Ja myöskin niin, et mikä
on ehkä niille vanhemmille niinku... pysähdyttävää se, että myös he sitten
kuulee, että heidän lapsi toivoo tämmösiä asioita. (TT3)

...jollain tavalla niinku, että se (lapsi) kertoo omin sanoin mitä tai muistaa-
ko se, että jotain olis tapahtunu erikoista tai mitä on tapahtunu. Ja sitten
just miltä tuntu siinä tilanteessa tai mitä lapsi niinku teki siinä tilanteessa
ja mitä sitten sen tilanteen jälkeen tapahtu. Ja käsiteltiinkö sitä jotenkin.
(TT4)

Tärkeää lapsen osallisuuden toteutumisen kannalta on myös kiinnittää huomiota lap-
selta kysyttäviin kysymyksiin ja niiden muotoon.

...jos on työntekijä, joka ei osaa olla luontevasti lasten kanssa, niin sekä
työntekijää jännittää, että miten mä tästä selviän ja mitä mä toita lapselta
kysyn ja miten mä kysyn, niin tuota se ei varmasti myöskään edesauta
sen lapsen jännitystä... siitä tilanteesta. (TT3)

Haastateltavien mielestä myös työntekijän oma persoonallisuus ja vuorovaikutustaidot
ovat oleellisia asiakkaiden kohtaamisessa. Lapselle on kuitenkin pyrittävä aina anta-
maan tilaan kertoa asioista omalla tavallaan.

Tärkeiksi valmistaviksi tekijöiksi koettiin erityisesti sosiaaliohjaajien haastatteluissa mie-
lenterveys- ja päihdetyön kurssi sekä erilaiset haastatteluharjoitukset. Kaikissa haastat-
teluissa sanottiin, että erilaiset lisäkoulutukset ja työkokemus syventävät tietämystä, ja
niiden antama varmuus lasten kanssa työskentelystä koettiin tärkeäksi.

6.2.2 Työntekijän mahdollisuudet

Haastateltavat kertoivat, että lasten tapaamisia on yhdestä kolmeen ja kuhunkin ta-
paamiseen käytetään yleensä noin puolesta tunnista puoleentoista tuntiin tai tarpeen
vaatiessa pidempään. Kuitenkin moni vastaaja toi esille sen, että kun on kyseessä

vanhempien välinen väkivalta, vanhempien tapaamiseen ja heidän kanssaan työskentelyyn on tarpeellista käyttää paljon aikaa, jolloin lapsen kanssa työskentelyyn ei aina jää riittävästi aikaa.

Kyl se väkisin siirtyy se pääpaino niihin vanhempiin ja vanhempien vastuullahan se asia kuitenkin on niinku sillee eikä sitä lasta voikaan vastuuttaa, et nyt kyllä puhut ja nyt kyllä autat täs asias kun se on niitten vanhempien juttu, ongelma. (TT1)

Joissain vastauksissa tuotiin myös esille, että lasta ei välttämättä kaikissa tapauksissa tavata ilman vanhempia, ja että hukkakäyntien määrä saattaa olla suuri.

...valitettavan useinhan se on niin, että jos asiakkaat ei saavu varatulle ajalle tai eivät ole paikalla kun mennään sovitulle kotikäynnille, niin meidän pitää tehdä se selvitys siinä ajassa ja niillä tiedoilla, niitten tapaamisten pohjalta, mitkä on toteutunu... (TT3)

Lapsen kuulemisen apuna voidaan käyttää erilaisia menetelmiä tai esimerkiksi tulkkia apuna lapsen mielipiteen selvittämisessä, jos lapsen näkemystä on muutoin vaikea saada esille. Yhdessä haastattelussa työntekijä kertoi, että tulkkina oli toiminut lapsen oma opettaja, jotta kehitysvammaisen lapsen puheesta saatiin selvää. Työntekijöiden näkemyksen mukaan se, miten lasta kuullaan, riippuu hänen iästään ja kehitystasostaan.

...otetaan se ikävaihe huomioon ja, että ikätason mukaan just ollaan. Et just alle kouluikäsen lapsen kanssa ensin pitää luoda se luottamus ja keskustella muusta ja sit tosiaan niillä nallekorteilla. Ja et jos se jotain muistaa tapahtuneesta ja miten sen koki. Kouluikäsemmän, vähän isomman kanssa voi enemmän lähtee suoraan asioihin ja sit yläasteikäisen kanssa vielä niinku tavallaan suurempaa. (TT2)

Pienemmän lapsen kanssa käytetään haastateltavien mukaan enemmän toiminnallisia menetelmiä kuin isompien lasten. Vauvaikäisten kuulemisesta sanottiin, että vauva otetaan huomioon esimerkiksi luomalla pienelle lapselle sekä hänen lähivanhemmalleen turvallinen ympäristö, jos perheen kotona on edelleen väkivallan uhkaa, sillä läheisen vanhemman turvallisuus tekee lapsenkin olon turvalliseksi. Vanhempien lasten kuulemisen taas kuvailtiin olevan suurempaa ja siinä käytetään pääasiassa puhetta. Lasta pyritään kuulemaan turvallisessa ympäristössä kontaktin ja luottamuksen syntymisen helpottamiseksi. Tällainen paikka voi olla esimerkiksi lapsen oma huone. Haastatteluissa ilmeni, että resurssien ja työtilanteen takia lapsia on myös tavattu toimistolla, joissa ympäristö on vieras ja steriili, mikä haastateltavien mukaan saattaa jännittää

lasta. Moniammatillinen yhteistyö mahdollistaa, että lapsi saa avun tarpeeksi ajoissa ja hänelle voidaan tarjota erilaisia tukitoimia arjen helpottamiseksi.

...sit koulus tai tarhas tulee sitä lisähuolta, niin meil on ihan velvollisuus alkaa ajaa sen lapsen asiaa ja viemään sitä, ja jolloin he pystyy viemään sitä hoitoon, niin kyllä, kyllä me voidaan olla kuljetusapuna, antaa taksirahaa, mennä mukaan viemään. (TT5)

Haastateltavat huomioivat lapsen kanssa työskentelyssä hänen kehitystasonsa ja erityistarpeensa sekä haastatteluympäristön. Työskentelyä edesauttaa moniammatillinen yhteistyö.

6.2.3 Työntekijän velvollisuudet

Työntekijöiden työkäytäntöjä määrittää lastensuojelulaki, joka muun muassa asettaa aikarajat lastensuojelutarpeen selvityksen tekemiseen. Haastateltavat kertoivat, että laissa määrätään myös lapsen osallisuudesta sekä hänen mielipiteensä kirjaamisesta selvitykseen ja selvityksessä pitää myös mainita, jos lasta ei ole jostain syystä päästy kuulemaan.

...tää meidän työn perusta niin sen lapsen edun selvittäminen ja suojeleminen... ne lapset on meidän asiakkaita ja niiden kanssa me työskennellään ensisijaisesti ja niitä varten. (TT4)

Haastatteluissa kävi ilmi myös, että työntekijät olisivat valmiina kuulemaan lapsia enemmän ja kokevat, että laissakin säädetään useammista kuulemisista kuin joskus oli ollut käytännössä mahdollista toteuttaa. Haastatteluissa kerrottiin myös lastensuojelutarpeen selvityksen dokumentoinnin kohdasta, jossa on erikseen alue lapsen kuulemiselle. Selvitykseen myös kirjataan, jos lasta ei ole voitu kuulla. Samoin yhdessä haastattelussa tuli esille sosiaaliviraston oma Lastensuojelutarpeen selvitys avohuollossa - esite. Siinä esitellään kaaviona selvityksen kulku, jossa organisaatio on antanut ohjeistukseksi tavata lapsia yhdestä kolmeen kertaan. (Lastensuojelutarpeen selvitys avohuollossa 2012.)

Kyllä paljon enemmänkin vois tavata... että kuuluis huomiota enemmänkin. Ihan laissakin. (TT5)

Kuten edellä mainittiin, työntekijöillä on selkeä velvollisuus ottaa selvityksissä lapsen mielipiteet ja näkemykset omasta ja perheensä tilanteesta sekä perheväkivallasta huomioon ja haastatelluilla on siihen lainmukainen velvollisuus.

6.3 Lapsen osallisuutta edistävät ja haittaavat tekijät

6.3.1 Edistävät tekijät

Haastatteluissa ilmeni, että lapsen osallisuutta edistäviä tekijöitä olivat työntekijöiden tietoisuus lapsen kehityksestä ja ikätasoisesta käyttäytymisestä sekä lapsen keinoista kommunikoida.

...se riippuu aika paljon siitä lapsen iästä, et miten kuullaan. Et tietenkin tommosia ihan pieniä lapsia on vähän vaikeempi kuulla, et sit me tehhän se kotikäynti ja sen lapsen kehitystason mukaan siinä edetään... kouluikästen kanssaahan pystyy jo keskustelemaan enemmän niinku heidän kokemuksestaan... (TT6)

Tärkeää oli myös huomioida lapsi kokonaisvaltaisesti, esimerkiksi lapsen arjesta otetaan selvää. Lapselle kerrotaan hänen ikänsä huomioiden, minkä takia työntekijät ovat paikalla ja mitä kotona on tapahtunut. Lapsen osallisuuden toteutumisen kannalta nähtiin oleellisen tärkeänä vanhempien ja työntekijöiden yhteistyön toimivuus ja vanhempien motivaatio työskennellä perheen tilanteen parantamiseksi.

Koska se on aina tärkein sen lopputuloksen kannalta, että oltais yhteistyössä eikä tehtäs niitä asetelmia et noi on meitä vastaan ja et se ois mahdollisimman avoin se keskustelu. (TT5)

Osallisuutta mahdollistavaa oli haastateltavien mukaan paitsi yhteistyö vanhempien mutta myös muiden mahdollisten viranomaistahojen, esimerkiksi koulun tai päiväkodin, kanssa. Yksi edistävä tekijä oli myös sosiaaliohjaajan ja sosiaalityöntekijöiden työskentely yhdessä, jolloin molempien ammattiryhmien osaamista voidaan hyödyntää. Yhdessä haastattelussa mainittiin edistäväksi tekijäksi maahanmuuttajataustaisten asiakkaiden kanssa työskennellessä myös kulttuuritulkkien käyttäminen, mikä auttaa sekä työntekijää että asiakasta ymmärtämään toisiaan ja tilannetta paremmin. Edistävä tekijä on sekin, että lastensuojeluilmoituksia tekevät tahot tekevät matalalla kynnyksellä perheväkivaltaan liittyviä ilmoituksia, jos saavat tietää lapsen olleen tilanteessa paikalla. Lasten osallisuutta edistävänä tekijänä mainittiin lisäksi tuleva lastensuojelun tiimiraken-

nemuutos, joka antaa lastensuojelutarpeen selvityksiä tekeville vastaanottotiimin työntekijöille mahdollisuuden keskittyä aiempaa enemmän lasten kuulemiseen ja kohtaamiseen. Työntekijöillä nähtiin tärkeäksi tahto kehittää omaa ammatillista osaamista ja löytää itselleen sopivat työskentelymenetelmät. Tässä edesauttaa myös työskentelyä kehittävä väkivaltatyöryhmä.

On jokaisen työntekijän omissakin käsissä ottaa asioista selvää, mutta toki ain järjestetään koulutuksia ja onhan meil nyt siis se hanke... et miten käsitellä sitä väkivaltaa. Et tosi hieno juttu, mä uskon et sit kun se valmistuu nii tulee tänne sellasta uutta työvälinettä ja materiaalia jokaiselle. Kehtään ei voi pakottaa sitten lukemaan sitä tai näin mut kyl mulla ainakin on sellanen olo et kyl tääl on aitoo kiinnostusta tommosiin asioihin. (TT1)

Työntekijöiden täytyy olla tietoisia sekä väkivallan vaikutuksista että omasta suhtautumisestaan väkivaltaan ja tehdä selkeä kannanotto perheväkivaltaa vastaan. Myös laissa määrätty velvollisuus lapsen kuulemiseen ohjaa työskentelyä lapsen kanssa.

6.3.2 Haittaavat tekijät

Osallisuutta haittaavana tekijänä nähtiin perheen haluttomuus puhua ongelmistaan. Joko väkivallasta on tullut niin normaali osa perheen arkea tai he eivät suostu myöntämään ongelman olemassaoloa, joten he eivät puhu siitä työntekijöiden kanssa. Lasta saatetaan valmistella työntekijän tapaamiseen kertomalla lapselle, mitä hän saa kertoa perheen asioista tai pelotella seuraamuksilla, jos hän kertoo jotain vanhemmille epämieluisaa.

...jos vanhemmat suhtautuu erittäin vihamielisesti lastensuojeluun, niin sehän kyllä heijastuu sit lapsille suhtautumiseen, et huomaa, että lasta on niinku valmisteltu tapaamiseen. Ja et vastauksetki on valmiina, tai et neki kuulostaa enemmän vanhempien vastauksilta kuin lapsen omilta. (TT6)

Yhdessä haastattelussa haastateltava kertoi, että selvityksessä ei juurikaan näy lapsen päätäntävaltaa, vaan aikuiset tekevät lastensuojeluselvityksessä ratkaisut. Haittaavana tekijänä nähtiin myös se, että työntekijän on vaikea ottaa vaikeita asioita lapsen kanssa puheeksi, koska lapsi vaikuttaa hauraalta. Lapsi voi myös kieltäytyä tapaamasta työntekijää kahden kesken, jolloin vanhemman läsnäolo saattaa vaikuttaa lapsen vastauksiin. Haittaavaa on myös, jos lapsi ei suostu puhumaan tai perhe ei päästä työntekijöitä kotikäynnille tai ei saavu paikalle tapaamiseen. Väkivallan uhrin saattavat myös kieltää

väkivallan kokonaan. Muita osallisuutta haittaavia syitä olivat resurssipula, ajan puute sekä vanhempien oma pahoinvointi, joka estää heitä näkemästä lasten tilannetta. Moni haastateltava kertoo vanhempien luulevan, että lapset eivät tiedä perheväkivaltatilanteista mitään, sillä lapset ovat olleet esimerkiksi nukkumassa tapahtumahetkellä.

...nimenomaan luullaan ettei ole nähnyt tai kuullut. Että joo meiän lapsi nukku sängyssä että ei se tiedä tapahtuneesta mitään, vaikka poliisitkin olis käyny. Mut mä en usko sellaseen yhtään kyllä ne tietää ja väkivaltaisissa perheissä ei ne oo pelkästään ne tilanteet missä, vaikka niinku lyödään tai väkivaltaahan on monenlaista, mut kyl mä uskon et jokaisessa sellaisessa perheessä... niinku se arki on varmasti myös aika jännittynyttä vaikka ei olis niitä tilanteita joissa väkivaltaa on. (TT1)

...meillä on liian vähän aikaa työskennellä lasten kanssa, tavata lapsia ja sit kuitenkin lapsille ehkä eri tavalla must tarvis aikaa, just sillee et pystyy luottaa siihen ihmiseen. (TT4)

Haastateltavien mukaan lapsen kohtaamiseen on liian vähän aikaa, jotta luottamuksellinen vuorovaikutussuhde ehtisi syntyä asiakkaan ja työntekijän välille. Tilanne voi olla lapselle uusi ja pelottava, jolloin perheen sisäisistä asioista puhuminen voi olla vaikeaa. Yhdessä haastattelussa kävi ilmi myös teorian ja käytännön kohtaamisen heikkous, jolloin alalla tehdyt tutkimustulokset eivät siirry käytännön työhön. Viisi kuudesta työntekijästä mainitsi ajanpuutteen yhdeksi suurimmista haittaavista tekijöistä. Haastatelluista selvisivät myös lastensuojelun tulevan tiimirakennemuutoksen tuomat haasteet asiakkaiden kohtaamiselle. Erityisesti lasten kohdalla työntekijät näkivät vastaanotto-tiimistä suunnitelmallisen työn tiimiin siirtymisen haasteelliseksi asiakkuuden jatkuessa lastensuojelutarpeen selvityksen jälkeen, sillä silloin lasten työntekijät vaihtuvat.

6.4 Kehittämisehdotukset

Kaikki työntekijät näkivät, että työkokemuksella voidaan kehittää ammatillisuutta. Tärkeäksi aiheeksi nousivat myös työntekijämäärän lisääminen sekä ajankohtaiset koulutukset esimerkiksi väkivallan vaikutuksista ja lapsen kehityksestä.

...koska kyl ihmiset voi vilpittömästi tai inhimillisesti vaan niinku saattaa ymmärtää jonkun asian liian suppeesti. (TT1)

...kun sä oot siel koulutuksessa kuuntelemassa niin saa sellasta varmistusta itselleen omaan työvälinetä, et mä oon toiminu oikein. (TT2)

Koulutuksen ja työkokemusten tuoma luottamus omaan ammatillisuuteen lisää haastateltavien mukaan varmuutta toimia käytännön työssä. Haastateltavat nostivat esiin, että lapsen osallisuuden parantamiseksi työntekijöille voisi järjestää koulutusta lapsen kohtaamisesta sekä perheväkivaltatilanteiden käsittelemisestä. Samoin toivottiin, että perheväkivallan muodoista ja erilaisista ilmiöistä kerrottaisiin lisää koulutuksessa, jolloin työntekijät ymmärtäisivät niiden syitä ja erityispiirteitä paremmin. Toiset haastateltavat kokivat, että heillä on jo valmiuksia kohdata asiakkaita, mutta valmis toimintamalli tai koulutus voisi vahvistaa työntekijöiden kokemuksia siitä, että he ovat toimineet oikein. Lisäksi toivottiin, että olisi enemmän toiminnallisia ja lapsilähtöisiä tapoja asioiden käsittelemiseen.

Kolmessa haastattelussa tuotiin esille, että lapsille voisi olla oma työntekijä, jolla olisi erityistä osaamista traumatisoituneiden lasten kanssa työskentelystä sekä enemmän aikaa keskittyä lapseen ja hänen kuulemiseensa.

... ois sellanen työntekijä, joka todella osaa sitten olla lapsen kanssa ja osaa haastatella lapsia ja kysyä juuri ne oikeat kysymykset juuri sillä oikealla tavalla ja luoda semmosen hyvän kontaktin lapseen. (TT3)

Tällaisella työntekijällä voisi olla lapselle tarpeeksi aikaa ja osaamista lapsen kuulemiseen. Muutamat kokivat, että sosiaalialan pätevyys ei välttämättä anna valmiuksia lähteä puhumaan traumaattisista kokemuksista lasten kanssa, vaan siihen olisi parempi olla esimerkiksi terapeuttisia valmiuksia.

Asiakaslähtöisyyttä voitaisiin kehittää myös lisäämällä miestyöntekijöitä, josta varsinkin pojat ja miehet voisivat hyötyä. Perheväkivaltaa kohdanneet lapset ja perheet voisivat myös käydä psykiatrin tai psykologin konsultaatiossa, jotta heidän tilanteestaan saataisiin kokonaisvaltainen käsitys. Yksi haastateltavista mainitsi toivovansa tiettyyn asiaan, esimerkiksi parisuhdeväkivaltaan, erikoistunutta yksikköä, jotta asiantuntevaa apua saataisiin mahdollisimman nopeasti paikalla. Useassa haastattelussa puhuttiin myös verkostojen toimivuuden tärkeydestä. Esimerkiksi päiväkodin tai koulun henkilökunnan mukana ololla voisi olla suotuinen vaikutus lapsen osallistumiseen. Lapsia tulisi haastateltavien mukaan kuunnella ja osallistaa nykyistä enemmän ja heitä varten voisi toimistolla olla esimerkiksi leikkihuone.

..vois tällasta lapsen osallisuutta enemmän saada niihin selvityksiin. Et varmistetaan että niist (väkivallan) vaikutuksista tiedetään ja sillei. (TT1)

...jos lapsella on hyvä suhde johonkin koulukuraattoriin, tai terveydenhoitajaan tai opettajaan tai päiväkodin tätiin tai johonkin, jolle hän on jo puhunut... niin silloinhan on ihan luontevaa, että vois sitten vaikka olla työparina sellasen ihmisen kanssa, jolla on jo suhde lapseen... että sen ei aina tarvi olla kaksi vierasta tätiä lastensuojelusta, vaan voi hyödyntää sitä kontaktia ja tuota luontevaa aikuista, turvallista ihmistä, jolle hän on jo avautunu. (TT3)

Yhteistyö muiden ammattilaisten kanssa koettiin haastatteluissa tärkeäksi ja positiiviseksi tekijäksi selvitystä tehtäessä. Työntekijät toivat esille toiveensa siitä, että työpaikan tiimirakennemuutos kehittäisi työmenetelmiä parempaan suuntaan.

Jos on sitte aikaa työskennellä eri tavalla. Mut meillähän tulee usein se aikaraja vastaan, kun ne pitää olla valmiita kolmessa kuukaudessa, ja sit kalenterit on jo aika täynnä siinä vaiheessa, kun vastaanottaa sen ilmoituksen, et... Et siinä ei oo oikein mahdollisuutta tehdä muuta ku se välttämätön. (TT6)

...pystyttäis laadullisestikin tekemään parempia selvityksiä tai satsaamaan useampia tapaamisia. (TT3)

Organisaation tiimirakennemuutos tuo haastateltavien mukaan uusia mahdollisuuksia työskennellä entistä paremmin ja kehittää lastensuojelutarpeen selvitystä laadullisesti. Osallisuuden parantaminen tulevaisuudessa vaatii työkäytäntöjen kehittämistä niin, että lapsille olisi enemmän aikaa tai mahdollisesti oma, lasten kohtaamiseen erikoistunut työntekijä, jolla voisi olla myös terapeuttisia valmiuksia. Työntekijöiden lisäkoulutus perheväkivallasta ja sen vaikutuksista auttaa kohtaamaan lapsia, joilla on traumatisoivia kokemuksia.

7 Johtopäätökset

Tuloksista voi päätellä, että perheväkivalta ilmiönä on lisääntynyt ja se näkyy ilmoituksissa useimmiten fyysisen väkivallan muodossa. Kuitenkin fyysiseen väkivaltaan liittyy usein myös muita väkivallan muotoja kuten henkistä väkivaltaa, joka ilmenee uhkailuna ja vallankäyttönä. Väkivalta vaikuttaa lisääntyvän, kun ulkopuoliset paineet, kuten työttömyys tai päihdeongelmat kasautuvat samaan perheeseen.

Työntekijät kokevat, että väkivalta on asia, joka pitää nostaa rohkeasti esille ja johon pitää puuttua. Söderholm ym. (2004: 132) kirjoittavat, että tutkimukset ovat säännöllisesti osoittaneet, että väkivalta perheessä vaikuttaa aina lasten elämään, vaikka he eivät olisi itse suoranaisesti sen kohteena. Johtopäätöksenä voimme todeta, että lapsen kanssa on pyrittävä keskustelemaan asiasta ja hänen tilanteensa on kartoitettava, jotta hänelle voidaan saada tarvittavaa apua ja tukea, sillä myös perheväkivallan näkeminen vaurioittaa lasta. Tuloksista käy ilmi, että työntekijät pyrkivät osallistamaan työtteeseen, jossa kaikki osapuolet huomioidaan erikseen, mutta myös yhdessä perheenä. Lapset huomioidaan kehitystasonsa mukaan.

Työntekijän omalla tavalla suhtautua väkivaltaan ja hänen tavallaan kohdata lapsi on merkitystä perheväkivaltilanteen selvittämisessä. Työntekijöiden on otettava huomioon, että tilanne voi olla ainutkertainen lapselle, mikä saattaa tehdä puhumisesta pelottavaa. Pelkän lainsäädännön tarjoamat keinot suojella lasta ovat varsin rajalliset, mikäli lähellä olevat ja tilanteet havaitsevat aikuiset eivät puutu tilanteeseen (Paavilainen – Pösö 2003: 209). Tutkielmassa käy ilmi, että jos perheessä on väkivaltaa, työntekijän on tehtävä työskentelyn alusta lähtien selväksi, että väkivalta on aina väärin ja laissa kielletty. Näin on tehtävä, vaikka perheväkivalta on vaikea ja sensitiivinen aihe puuttua.

Lastensuojelussa asiakkaana on lapsi itse, joten hänen näkemystensä selvittäminen ja lapsen edun turvaaminen ovat olennainen osa työskentelyä. Työntekijät kokivat, että lapsen kanssa tehtävä työ on merkityksellistä ja edellytys lastensuojelun työskentelyn oikea-aikaiselle työn onnistumiselle. Aikuisten läsnäolo ja panos ovat tärkeitä, sillä lapsen suojeleminen mahdollistuu lapsen osallisuuden kautta (Muukkonen 2008: 148).

Tutkielmassa selvisi, että lasten kohtaamisen tarvittaisiin työntekijöiden mielestä enemmän aikaa, jotta lapsen aidot näkemykset saataisiin selville ja lapsen ja työntekijän välille ehtisi syntyä tasapuolinen vuorovaikutussuhde. Työntekijän omat kokemuk-

set ja näkemykset lapsen kohtaamisesta vaikuttavat olennaisesti siihen, miten lapsilähtöistä työskentely on. Tuloksista nousi kuitenkin esiin, että aina lasta ei ehditä kuulemaan tarpeeksi. On myös mahdollista, että lapsen näkeminen yksin ei aina ole mahdollista esimerkiksi jos lapsi kieltäytyy, ei ole ollut paikalla kun väkivallan teko on tapahtunut tai on alle 3 -vuotias. Tällöin pääpaino selvityksessä keskittyy usein perhetilanteen turvaamiseen ja vanhempien kanssa työskentelyyn, mikä kertoo lastensuojelun työkäytäntöjen olevan edelleen melko aikuiskeskeisiä. Myös Eskonen (2005: 23, 63–64) on tullut tutkimuksessaan siihen tulokseen, että lapsen näkökulmaa ei voi tavoittaa kuuntelematta lasta. Mielenkiintoista onkin huomata, että työntekijöillä näytti olevan pääasiassa hyvät valmiudet lapsen kuulemiseen ja kaikki kokivat lapsen mielipiteiden huomiointien tärkeäksi, mutta kuulemisen esteenä näyttivät olevan organisaation rakenteet, jotka eivät mahdollistaneet osallisuuden riittävää toteutumista.

Lapsen oikeuksien sopimuksessa sanotaan, että lapselle on annettava mahdollisuus tulla kuulluksi ja hänen näkemyksensä on otettava huomioon hänen ikänsä ja kehitystasensa mukaisesti häntä koskevissa asioissa (YK:n Lapsen oikeuksien sopimus 1991: 11). Työntekijät pyrkivät näkemään lasta aina yksin ja antamaan lapselle mahdollisuuden tulla kuulluksi käyttämällä erilaisia toiminnallisia menetelmiä mahdollisuuksien mukaan. Haastateltavat huomioivat lapsen kehitys- ja ikätason esimerkiksi puhe-tyylissään, toiminnallisten menetelmien valinnassa (leikkiminen, kortit ja lomakkeet) ja tarvittaessa käyttämällä apuna muita aikuisia. Lasta tavattaessa on muistettava, että lapset ymmärtävät enemmän kuin pystyvät tuottamaan ja että mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä tärkeämpi asema erilaisilla luovilla toiminnoilla on (Oranen - Keränen 2006: 72).

Lasten osallisuus ilmenee Shierin (2001) mukaan viidellä osallisuuden portaalla, joihin vaikuttavat työntekijöiden valmiudet, mahdollisuudet ja velvoitteet (Taulukko 4). Toimipisteessä lapsen osallisuuden ensimmäinen porras (lapsia kuunnellaan) näyttäytyy niin, että työntekijät kokevat lapsen kuulemisen tärkeäksi asiaksi perheväkivaltaa käsitellessä ja he ovat valmiita kuuntelemaan lapsen mielipidettä. Tämä myös toteutuu valtaosassa selvityksissä, kun lasta tavataan joko yksin tai vanhempien kanssa, mutta kaikissa tapauksissa näin ei ole menetelty. Työntekijöiden mahdollisuuksia tarkastellessa tuloksista kävi ilmi, että lapsen kuulemiseen koettiin mahdolliseksi käyttää melko vähän aikaa muiden työkiireiden takia. Organisaation tasolta työntekijöillä on suositus kuulla lasta ja velvollisuus kirjata hänen mielipiteensä selvitykseen.

Toisella portaalla (lapsia tuetaan mielipiteiden ilmaisemisessa) tutkittavassa toimipisteessä työntekijöiden valmius kuulla ja tukea lasta näkyy siinä, että työntekijät pyrkivät varmistamaan lapsen kuulemisen kahden kesken. He pyrkivät myös poistamaan esteet kuulemiselta muun muassa toiminnallisilla menetelmillä kuten korteilla, tulkkeja käyttämällä sekä lapselle turvallisen ympäristön huomioimisella. Yhtenä työtapana oli myös antaa lapselle tarpeeksi tilaa ja aikaa, niin että lapsi voi kertoa mielipiteensä eikä työntekijä vahingossa aseta sanoja lapsen suuhun. Näin otetaan huomioon lapsen tausta ja esimerkiksi kielelliset vaikeudet, mutta työkäytännöissä ei suoranaisesti velvoiteta apuvälineiden käyttämiseen mielipiteen selvittämisessä.

Osallisuuden kolmas porras on lasten näkemysten huomioon ottaminen. Tämä ilmenee tutkielmassa siten, että työntekijöillä on valmiudet ottaa lapsen näkemykset huomioon ja että haastatteluiden puheista voimme päätellä, että he ottavat lapsen ajatukset vakavasti. Lapsen mielipiteelle tilanteesta annetaan painoarvoa, vaikka päätökseen vaikuttaa moni muukin tekijä. Työntekijöiden mahdollisuuksia tarkastellessa tuli ilmi, että organisaation päätöksentekokäytännössä työntekijät esimerkiksi ottavat lapsen sanomiset puheeksi vanhempien kanssa ja haluavat myös herätellä niillä vanhempia huomaamaan oma tilanteensa, jotta he voisivat muuttaa tapojaan toimia. Näin toimittaessa toimipisteessä täyttyy myös Lapsen oikeuksien julistuksen 12. artiklan edellyttävä osallisuus. (YK:n Lapsen oikeuksien sopimus 1991: 11.) Suurin osa lasten osallisuudesta näyttääkin tapahtuvan toimipisteessä Shierin (2001) osallisuuden portaiden mukaisesti tällä tasolla.

Neljännellä osallisuuden portaalla lapset otetaan mukaan päätöksentekoon ja viidennellä lapset jakavat valtaa ja vastuuta päätöksenteossa aikuisten kanssa. Työntekijät toivat ilmi, että lapsen näkemys asiasta kyllä usein selvitetään, mutta aikuiset tekevät lopulliset päätökset, mutta lapsi saa vaikuttaa esimerkiksi siihen, kumman vanhemman luona asuu vanhempien eron sattuessa. Päätösten tekeminen lasten kanssa ei ole useimmiten mahdollista organisaation käytännöissä eikä organisaatio velvoita siihen, koska ajanpuute, aikuiskeskeisyys ja toiminnan byrokraattisuus estävät lapsen osallisuuden päätöksentekoon. Viidennellä portaalla osallistuminen oli vieläkin suurempaa ja sillä lapset jakavat vastuuta ja valtaa työntekijöiden kanssa päätöksenteossa. Tätä porasta ei ilmennyt tutkielmassa lainkaan.

Osallisuutta edistävänä tekijänä nähtiin hyvä yhteistyö perheen ja muiden yhteistyökumppaneiden välillä, työntekijöiden halu kehittää työskentelyään ja sellainen lapsen

tilanteen kokonaisvaltainen huomioiminen, jossa työntekijä on tietoinen lapsen kehityksestä ja kommunikointikeinoista. Haittaavina tekijöinä esille nousivat ajanpuute, resurssipula ja vaikeus tuoda teoria käytännön työhön ja yhteistyöongelmat vanhempien kanssa. Yhteistyö muiden viranomaisten ja yhteistyökumppaneiden kanssa nousi tutkielmasta myös esiin. Verkostojen toimivuus auttaa työntekijöitä asiakkaiden kanssa työskentelyssä ja asiakkaat hyötyvät, kun esimerkiksi lapsen ei aina tarvitse kertoa samaa tarinaa uudestaan.

Tutkielmasta käy ilmi, että työntekijät ovat hyvin tietoisia sekä osallisuutta edistävästä että haittaavista tekijöistä. Työntekijä voi vaikuttaa omalla tavallaan työskennellä lapsen osallisuuteen, mutta moni asia, kuten resurssit, eivät ole yhden työntekijän päätettävissä. Tästä voidaan päätellä, että lastensuojelussa on vielä paljon kehitettävää, jotta työskentely olisi aidosti lapsilähtöistä. Lasten kuulemisen ongelmat liittyvät usein sosiaalityön menetelmiin, lapsen edun määrittämisen vaikeuteen, byrokraattisiin tekijöihin, lasten kehitykselliseen erilaisuuteen ja lapsen asemaan yhteiskunnassamme (Forsberg ym. 2006: 14, 26).

Työskentelyn kehittämiseksi tuloksista nousi esiin työntekijämäärän lisääminen, jotta lapsille olisi enemmän aikaa ja työtä voitaisiin tehdä entistä laadukkaammin ja aikarajojen sisällä. Ajankohtaiset koulutukset ja erikoistyöntekijät esimerkiksi väkivaltaan erikoistuneita työntekijöitä voisi tulevaisuudessa olla enemmän. Tästä voi päätellä, että perheiden ja lasten ongelmat ovat yhä monimuotoisempia ja erikoistuntemusta tarvitaan yhä enemmän. Asiakaskunta on muuttunut yhä haastavammaksi ja varsinkin avo- huollon piirissä asiakkuuksien määrän kasvu on lisääntynyt (Ahlgren-Leinvuo 2012: 24). Lastensuojelun avo- huollossa on ilmennyt huolta myös uuden tiimirakenteen myötä ilmenevän työntekijöiden vaihtuvuuden vaikutuksesta lasten osallisuuteen. Useat lähteet puhuvat lapsen luottamuksellisen suhteen luomisen vaativan aikaa, ja työprosessin pilkkominen usealle työntekijälle vaikeuttaa asiakassuhteen syntymistä.

8 Pohdinta

Johtopäätöksissä huomasimme, että työntekijät ottavat lapsen osallisuuden huomioon lastensuojelutarpeen selvityksessä muun muassa huomioimalla lapsen iän ja kehitystason sekä hänen erityistarpeensa. Lasta pyritään tapaamaan kahden kesken, jotta hänen mielipiteensä voidaan saada selville mahdollisimman aidosti ilman vanhempien vaikutusta. Lapsen kuulemiseen käytetään keskustelun lisäksi erilaisia toiminnallisia menetelmiä kuten kortteja, jotta kommunikaatiokyvyltään rajoittunutta lasta voidaan myös kuulla. Lapsilähtöisyyttä voidaan tukea myös vanhempien kanssa työskentelyllä. Työntekijöillä on selkeä mielipide, että väkivaltaa tulee käsitellä perheen kanssa ja lapsille tulisi antaa mahdollisuus puhua asiasta.

Osa haastateltavista koki, että yksi tai kaksi lapsen tapaamista oli riittävää. Joidenkin työntekijöiden kokemus taas oli, että muutaman tapaamisen aikana, joita kolmen kuukauden selvityksen aikana oli mahdollista järjestää, ei ollut mahdollista luoda luottamuksellista suhdetta lapseen, jossa lapsi olisi voinut puhua perheväkivaltakokemuksista. Tästä meille heräsi kysymys siitä, kuinka paljon tämä vaikuttaa lapsen osallisuuden toteutumiseen selvitystä tehdessä. Nykyään myös lastensuojelun tilanne ja erityisesti resurssien vähyys saavat miettimään, onko nykyisillä keinoilla edes mahdollista puuttua väkivaltatilanteisiin riittävän hyvin? Kuten johtopäätöksissä jo mainitsimme, työntekijöillä näyttää olevan valmiuksia lapsen osallisuuden huomioimiseen, mutta organisatorakenne ei mahdollista sitä.

Tutkielmassamme esille tulleita lastensuojelutarpeen selvityksen haasteita, kuten kiirettä ja suurta työmäärää, on pyritty ratkaisemaan sosiaaliviraston tiimirakennemuutoksella. Vuoden 2012 aikana lastensuojelutarpeen selvitysten tekeminen eriytetään vastaanottotiimeille erotuksena suunnitelmallisen sosiaalityön tiimeistä, jotka toteuttavat asiakassuunnitelman jälkeistä lastensuojelun sosiaalityötä. Tiimirakenteen muutos näkyy työssämme työntekijöiden haastatteluissa, jossa he tuovat esille sekä toiveita että huolenaiheita uutta tiimirakennetta kohtaan. Muutos ei kuitenkaan ehtinyt vaikuttaa työhömmö muutoin, sillä sen toiminta ei ollut vielä lähtenyt täydellä vauhdilla käyntiin haastattelujen tekohetkellä eikä vastaanottotiimien toiminnasta vielä ollut tarpeeksi kokemusta. Työmme tulokset ovat kuitenkin toimipisteen hyödynnettävissä, sillä selvitystyöskentelyn periaatteet pysyvät edelleen pääperiaatteissaan samanlaisena. Vastaanottotiimien työskentelyn tutkiminen perheväkivaltatilanteissa voisikin olla jatkotut-

kimuksen aiheena, sillä ne on perustettu nimenomaan nopeamman puuttumisen ja selvitysten parantamisen turvaamiseksi.

Johtopäätösten mukaan lasten osallisuus näyttäytyi Shierin osallisuuden portaiden (Taulukko 4) mukaan kolmella ensimmäisellä portaalla. Käytännössä tämä tarkoittaa, että lapsia tuetaan mielipiteidensä ilmaisemisessa, kuulemalla lasta ja ottamalla hänen näkemyksensä huomioon. Jäimme kuitenkin miettimään, kuinka realistista on odottaa lasten osallisuuden toteutumista Shierin portaiden (Taulukko 4) ylemmillä tasoilla avohuollon lastensuojelutarpeen selvityksissä, jos organisaatiotasolla ei tehdä suuria muutoksia lapsilähtöiseen suuntaan. Lastensuojelu asettaa kuitenkin tiettyjä reunaehtoja lapsen osallisuuden toteutumiselle, sillä se on velvoitettu toimimaan lapsen parhaan mukaan myös tahdonvastaisesti. Tällöin lapselta ei voi odottaa, että hän tekisi päätöksiä omasta elämästään etunsa mukaisesti, vaan päätökseen tarvitaan lastensuojelun ammattilaisten tietoa ja ymmärrystä.

Lapsen osallisuuden parantamiseen vaikuttaa työntekijämäärän lisääminen sekä heidän ajantasaisesta koulutuksestaan huolehtiminen. Yhteistyö eri yhteistyötahojen kanssa ja moniammatillinen osaaminen tukevat myös lapsen oikea-aikaista auttamista. Voisiko myös haastatteluista noussut idea lasten ja aikuisten omista työntekijöistä parantaa lapsen kuulemista ja hänen tilanteensa ymmärtämistä? Tutkielmaamme voisi myös jatkaa haastattelemalla lastensuojelun avohuollon asiakkuudessa olevia lapsia. Näin lapsen osallisuudesta saisi myös uuden näkökulman ja tällä tavoin voitaisiin tutkia kohtaavatko asiakkaiden ja työntekijöiden käsitykset osallisuuden toteutumisesta, sillä osallisuuden kokemus on yksilöllinen.

Ennen haastatteluja hankimme tutkimusluvan (Liite 1) sekä tutustuimme aihetta käsittelevään kirjallisuuteen, jotta aihepiiri tuli meille tutuksi. Lähetimme toimipisteeseen haastattelupyynnön (Liite 2) sähköpostitse ja saimme kuusi yhteydenottoa. Haastattelut perustuivat näin ollen työntekijöiden vapaaehtoisuuteen, minkä merkitystä Eskola ja Suoranta korostavat (2008: 92). Työntekijät antoivat kirjallisen suostumuksensa haastatteluun ja sen nauhoittamiseen (Liite 3). Haastateltavien valinnan perusteluina olivat nimenomaan heidän työpaikkansa ja työtehtävänsä. Muina perusteluina on, että he ovat työssään kohdanneet perheväkivaltatilanteita nähneitä lapsia. Opinnäytetyöprosessi alkoi keväällä 2012 työelämäharjoitteluiden aikaan, jolloin toisella työn tekijöistä oli mahdollisuus kysyä toimipaikan työntekijöitä haastateltavaksi myös yhteisissä kokouksissa ja työntekijät saivat kertoa hänelle halukkuudestaan haastatteluihin.

Haastattelurunko (Liite 4) toimi apuna haastatteluissa, vaikka työntekijät saivatkin puhua kokemuksistaan ja ajatuksistaan melko vapaasti. Varoimme kuitenkin johdattele-
masta ja pyrimme antamaan haastateltavalle tilaa puhua juuri heidän omista näkemyk-
sistään. Nauhoitimme haastattelut sekä kirjoitimme molemmat muistiinpanoja, jotta
asiat tulivat varmasti oikein. Haastattelututkimus asetti kuitenkin tiettyjä haasteita. Poh-
dimme muun muassa sitä, kuinka objektiivisesti ja totuudenmukaisesti työntekijät pys-
tyvät kertomaan asiakkaita. Kiusauksena saattoi olla pelkästään onnistuneista ja hy-
vistä asiakaskokemuksista kertominen. Haastattelut ja litteroinnit tehtyämme huo-
masimme, että työntekijät uskalsivat rohkeasti ottaa asioihin kantaa ja puhua myös
työnsä negatiivisista puolista.

Tuomi ja Sarajärvi (2009:141) mainitsevat, että tutkielman luotettavuutta arvioidessa on
kiinnitettävä huomiota tutkijoiden omiin sitoumuksiin tutkielmaa kohtaan. Eettisen poh-
dinnan paikka onkin tutkielman toisen kirjoittajan suhde toimipisteeseen, sillä haastatel-
tavat työntekijät ovat hänelle tuttuja työharjoittelusta ja hän on myöhemmin myös työl-
listynyt toimipisteeseen. Tämän takia onkin erityisen tärkeää, että haastateltavien
anonymiteetti säilyy. Koska opinnäytetyömme aihe on tunteita herättävä, ja haastatel-
tavat puhuivat omista kokemuksistaan ja onnistumisistaan lasten osallisuuden suhteen,
meidän piti kiinnittää huomiota lisäksi hienotunteisuuteen sekä haastattelutilanteissa
että aiheen käsittelemisessä.

Tutkielmaa tehdessämme tilastotietojen puutteellisuus nousi esiin, sillä huomasimme,
että luotettavaa tilastotietoa oli vaikea löytää. Kotona ja lähisuhteissa tapahtuvan väki-
vallan kieltäminen on näkynyt väkivallan selitysmallien lisäksi myös väkivaltaa kuvaavi-
en tilastojen puuttumisena: vain vakavimmat väkivaltatapaukset päätyvät tilastoihin.
(Husso 2003: 69.) Tilastotiedot tuovat kuitenkin tutkielmaan luotettavuutta, joten et-
simme mahdollisimman ajantasaisia tilastoja, joita sitten hyödynsimme tutkielmas-
samme.

Tutkielman tekeminen oli haastava, mutta opettavainen kokemus. Prosessin aikana
jouduimme miettimään aiheen rajaamista useampaan kertaan, koska sekä osallisuus
että perheväkivalta lastensuojelussa ovat laajoja aiheita ja molemmista löytyy paljon
tietoa. Päädyimme rajaamaan aiheen vanhempien välisen väkivallan takia tulleisiin
ilmoituksiin, koska huomasimme, että aihetta ei ole aiemmin tutkittu tästä näkökulmas-
ta, vaikka se kuitenkin vaikuttaa lapsen hyvinvointiin merkittävästi. Perheväkivalta on

myös erittäin ajankohtainen aihe ja tutkielma on lähtöisin työelämästä, mikä ohjasi prosessia. Jälkikäteen ajateltuna aiheen olisi voinut rajata vielä selkeämmin ja nostaa pelkän osallisuuden tai perheväkivallan tutkielman aiheeksi, jolloin tutkielmasta olisi saanut syvällisemmän.

Esittelemme tutkielman tulokset työelämässä, jonka jälkeen ne ovat hyödynnettävissä käytännön tasolla toimipisteen harkinnan mukaan. Väkivaltatyöryhmä voi ottaa tuloksemme huomioon suunnitellessaan tulevaa työskentelyään ja kootessaan työskentelymallia perheväkivaltatilanteiden selvittämiseksi. Tutkielmamme on toteutettu haastatteleamalla vain kuutta työntekijää lastensuojelun kentältä ja yhdestä toimipisteestä, joten työn tuloksien soveltamiseen ja laajempaan kontekstiin tuomiseen täytyy suhtautua varovasti. Työkäytännöt voivat vaihdella suurestikin eri työntekijöiden, toimipisteiden sekä kaupunkien välillä, mutta opinnäytetyömme on omalta osaltaan tutkimassa lapsen osallisuuden toteutumista lastensuojelussa. Jäimme pohtimaan myös sitä, että erään työntekijän mukaan jo työemme aiheesta puhuminen sai aikaan edistystä lapsen osallisuuden huomioimisessa työyhteisössä. Näin ollen tutkielmamme aihe on vaikuttanut osallisuuden kehittämiseen jo ennen työemme tuloksien varsinaista esittämistä.

Lähteet

Ahlgren-Leinvuo, Hanna 2012. Suomen kuuden suurimman kaupungin lastensuojelun palvelujen ja kustannusten vertailu vuonna 2011. Kuusikko-työryhmän julkaisusarja. Palvelukokonaisuus. Julkaistu 30.8.2012. <http://www.kuusikkokunnat.fi/SIRA_Files/downloads/Raportti_30082012_netiversio.pdf>. Luettu 23.9.2012. Helsinki: Edita Prima Oy.

Aula, Maria Kaisa 2007. Lasten osallistuminen vaatii aikuisten muuttumista. Teoksessa Gretschel, Anu – Kiilakoski, Tomi (toim.): Lasten ja nuorten kunta. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura Julkaisuja 77. Helsinki: Hakapaino Oy. 23.

Bardy, Marjatta (toim.) 2009. Lastensuojelun ytimissä. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. Verkkodokumentti. Päivitetty n.d. <<http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/3e955ab5-14e4-4478-8b72-cfa482210151>>. Luettu 2.9.2012.

Ennakollinen lastensuojeluilmoitus. Riittävien tukitoimien turvaaminen odottavalle äidille ja lapsen tulevalle perheelle. Lastensuojelun käsikirja. Sosiaaliportti. Verkkodokumentti. Päivitetty 3.9.2012. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelun_kasikirja/tyoprosessi/ehkaiseva_lastensuojelu/ennakollinen_lastensuojeluilmoitus/>. Luettu 5.9.2012.

Eskola, Jari – Suoranta, Juha 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Eskonen, Inkeri 2005. Perheväkivalta lasten kertomana. Miten ja mitä lapset kertovat terapeuttisissa ryhmissä perheväkivallasta? Väitöskirja. Tampere: Yliopistopaino Oy.

Ewalds, Helena 2005. Kenelle lyönnit kuuluvat? Kuntaopas pari- ja lähisuhdeväkivallan ehkäisytyöhön. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2005:7. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Flinck, Aune 2006. Parisuhdeväkivalta naisen ja miehen kokemana. Rikottu lemmentarja. Väitöskirja. Tampere: Yliopistopaino Oy.

Forsberg, Hannele – Ritala-Koskinen, Aino – Törrönen, Maritta 2006. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. PS-kustannus. Juva: WS Bookwell Oy.

Fyysinen väkivalta. Väestöliitto 2012. Verkkodokumentti. Päivitetty n.d. <http://www.vaestoliitto.fi/parisuhde/tietoa_parisuhhteesta/parisuhdevakivalta/fyysinen-vakivalta>. Luettu 12.8.2012.

Gretschel, Anu – Kiilakoski, Tomi (toim.) 2007. Lasten ja nuorten kunta. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura Julkaisuja 77. Helsinki: Hakapaino Oy.

Haakana, Anni 2008. Perheväkivallasta pitää puhua. Aseman lapset 2/2008. Verkkodokumentti. Päivitetty n.d. <<http://www.asemanlapset.fi/paper/articles/651/>>. Luettu 7.3.2012.

Hautanen, Teija. 17.4.2012. Väkivaltatilastot. Minna.fi. Tasa-arvotiedon keskus. Verkkodokumentti. Päivitetty n.d. <<http://www.minna.fi/web/guest/vakivaltatilastot>>. Luettu 2.8.2012.

Henkinen väkivalta. Väestöliitto 2012. Verkkodokumentti. Päivitetty n.d. <http://www.vaestoliitto.fi/parisuhde/tietoa_parisuhdeesta/parisuhdevakivalta/henkinen-vakivalta/>. Luettu 12.8.2012.

Huhtalo, Pekka - Kuhanen, Jarkko - Pyykkö, Eero 2003. Kotona turvassa. Katkaise väkivallan kierre. Vantaa: Dark Oy.

Huhtakangas, Sirkka 2011. SUN SÄRKYÄ ANNA MÄ EN - tutkimus Kokkolan perhepalvelukeskuksen työntekijöiden kokemuksista väkivaltaa kohtaavien lasten parissa työskentelystä. Opinnäytetyö. Keski-pohjanmaan Ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. <https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/25678/Harju_Sade.pdf?sequence=1>. Luettu 27.8.2012.

Husso, Marita 2003. Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

Juhila, Kirsi 2006. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Kallioniemi, Laura - Levanto, Janina 2011. Työntekijöiden käsityksiä lasten osallisuuden toteutumisesta päiväkodissa. Opinnäytetyö. Metropolia Ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. <<https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/27453/tyonteki.pdf?sequence=1>>. Luettu 24.8.2012.

Karlsson, Mattias 2012. Ramboll Management Consulting Oy-Suomen kuntaliitto. Turvallisuus ja väkivallan kohteeksi joutuminen. Vantaan lähtötilannekartoitus. Katsaus Vantaan toimintaympäristöön sukupuolieriteltyjen tilastojen valossa. Eurooppalainen tasa-arvon peruskirja kuntien toiminnallisen tasa-arvon systemaattisen edistämisen välineenä – TASE-projekti. Verkkodokumentti. Päivitetty n.d. Helsinki 2012. <shop.kunnat.net/download.php?filename=uploads/vantaanraportti.pdf>. Luettu 2.8.2012.

Kiili, Johanna 2011. Lasten osallistuminen, kansalaisuus ja sukupolvisuhteiden hallinta. Kunnallisen lapsiparlamenttitoiminnan tarve, toteutus ja tavoitteet. Teoksessa Satka, Mirja – Alanen, Leena – Harrikari, Timo – Pekkarinen, Elina (toim.): Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta. Jyväskylä: Bookwell Oy. 176.

Keränen, Eija 2010. Väkivallan vaikutukset lapsiin. Terve Suomi - jotta suomalaiset pysyisivät terveenä. Verkkodokumentti. Päivitetty 30.7.2010. <<http://www.terveysuomi.fi/fi/julkaisu/13278>>. Luettu 7.3.2012.

Koko perhe kierteessä. Lähisuhdeväkivalta ja alkoholi. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007:27. Verkkodokumentti. Päivitetty n.d. Sosiaali- ja terveysministeriö: Helsinki. <http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-3481.pdf&title=Koko_perhe_kierteessa__Lahisuhdevakivalta_ja_alkoholi_fi.pdf>. Luettu 12.8.2012.

Kosonen, Riitta 2011. Lapsen osallisuus lastensuojelutarpeen selvityksessä. Opinnäytetyö. Diakonia Ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Verkkodokumentti. Päivitetty n.d. <<http://publications.theseus.fi/handle/10024/26111>>. Luettu 20.8.2012.

Kouvonen, Petra 2011. Lasten osallistuminen ammatillisten perhekotien sääntelykäytäntönä. Teoksessa Satka, Mirja – Alanen, Leena – Harrikari, Timo – Pekkarinen, Elina (toim.): Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta. Jyväskylä: Bookwell Oy.

Kuoppala, Tuula – Säkkinen, Salla 2010. Lastensuojelu 2010. Tilastoraportti. Suomen virallinen tilasto. Sosiaaliturva 2011. Terveys- ja hyvinvoinninlaitos. Verkkodokumentti. Päivitetty n.d. <http://www.stakes.fi/tilastot/tilastotiedotteet/2011/Tr29_11.pdf>. Luettu 13.9.2012.

Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 29.4.2005/272. Ajantasainen lainsäädäntö Finlex. Annettu Helsingissä 29.4.2005.

Lastensuojelutarpeen selvitys avohuollossa. Lapsiperheiden palvelut. Perhekeskustointi. Esite. Helsingin kaupunki Sosiaalivirasto 7/12.

Lastensuojelutarpeen selvitys. Lastensuojelun käsikirja. Sosiaaliportti. Verkkodokumentti. Päivitetty 31.1.2012. <<http://www.sosiaaliportti.fi/fiFI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/lastensuojelutarpeenselvitys/>>. Luettu 7.3.2012.

Lastensuojelulaki 417/2007. Ajantasainen lainsäädäntö Finlex. Annettu Helsingissä 13.4.2007.

Lastensuojelun resursseista on pakko puhua. Talentian uutiset. Verkkodokumentti. Päivitetty 3.9.2012. <http://www.talentia.fi/materiaalit/talentian_uutiset/lastensuojelun_resursseista_on_pakko_puhua.2980.news#.UESspevQL08.facebook>. Luettu 4.9.2012.

Lastensuojeluilmoitus ja lastensuojeluasian vireilletulo. Lastensuojelun käsikirja. Sosiaaliportti. Verkkodokumentti. Päivitetty 3.9.2012. <<http://www.sosiaaliportti.fi/fiFI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/>>. Luettu 5.9.2012.

Launonen, Leevi – Puolimatka, Tapio 1999. Sosiaalipedagogiikan ihmiskäsitykset ja etiikka. Kuopion yliopisto. Koulutus- ja kehittämiskeskus. Avoin yliopisto. Kuopio: Kopijyvä.

Lehtonen, Tiina - Nuutinen, Heidi 2010. Päivähoitohenkilöstön käsityksiä lasten kokeemasta perheväkivallasta. Opinnäytetyö. Diakonia-Ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Helsinki. <<https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/15227/Paivahoitohenkilokunnan%20kasityksia%20lasten%20kokemasta%20perhevakivallasta.pdf?sequence=1>>. Luettu 27.8.2012.

Liukkonen, Reetta 2010. Lapsen osallisuuden vahvistaminen lastensuojelutyön keskiössä. Teoksessa Tanskanen, Ilona – Timonen-Kallio, Eeva (toim.). Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Oppimateriaaleja 51. Puheenvuoroja, raportteja, tutkimuksia. Turun Ammattikorkeakoulu. Tampere: Tampereen yliopistopaino. 116-117.

Lähisuhde- ja perheväkivalta 2010. Terveys- ja hyvinvoinninlaitos. Verkkodokumentti. Päivitetty 22.1.2010. <<http://info.stakes.fi/vakivalta/FI/perustietoa.htm>>. Luettu 7.3.2012.

Mattila, Kati-Pupita 2008. Arvostava kohtaaminen. Arjessa, auttamistyössä ja työyhteisössä. Juva: PS-kustannus.

Mattila, Kati-Pupita 2011. Lapsen vahvistava kohtaaminen. Juva: PS-kustannus.

Milloin on tehtävä lastensuojeluilmoitus? Lastensuojelunkäsikirja. Sosiaaliportti. Verkkodokumentti. Päivitetty 3.9.2012. <<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/lastensuojeluntarve/lastensuojeluilmoitus/>>. Luettu 5.9.2012.

Mitä osallisuus on? 2012. Terveys- ja hyvinvoinninlaitos. Verkkodokumentti. Päivitetty n.d. <http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/tyon/periaatteet/osallisuus>. Luettu 27.4.2012.

Muukkonen, Tiina 2008. Suunnitelmallinen sosiaalityö lapsen kanssa. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 17. <<http://www.sosiaaliportti.fi/File/59047b25-bcc9-4ab3-a9480e2676c8a729/Suunnitelmallinen%20sosiaality%C3%B6%20lapsen%20kanssa.pdf>>. Luettu 27.4.2012.

Nivala, Elina 2010. Lapsen osallisuuden vahvistaminen lastensuojelutyön keskiössä. Teoksessa Tanskanen, Ilona - Timonen-Kallio, Eeva (toim.). Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Oppimateriaaleja 51. Puheenvuoroja, raportteja, tutkimuksia. Turun Ammattikorkeakoulu. Tampere: Tampereen yliopistopaino. 19–23.

Oranen, Mikko - Keränen, Eija 2006. Lasten auttaminen. Perhe- ja lähisuhdeväkivalta. Auttamisen käytäntöjä. Ensi- ja turvakotien liitto ry. Hämeenlinna: Karisto Oy.

Oranen, Mikko 2008. Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Sosiaali- ja terveysministeriön Lastensuojelun kehittämisohjelman osaraportti. Raportti on tarkistettu versio Lastensuojelun kehittämisohjelmassa ilmestyneestä verkkojulkaisusta. Verkkodokumentti. Päivitetty n.d. <<http://www.ensijaturvakotienliitto.fi/@Bin/1911491/mit%C3%A4+mielt%C3%A4!+raporttiCS3.pdf>>. Luettu 10.8.2012

Oranen, Mikko 2001. Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämisestä. Helsinki: Nykypaino Oy.

Paavilainen, Eija – Pösö, Tarja 2003. Lapset, perhe ja väkivaltatyö. Porvoo: WSOY.

Pekki, Anu – Tamminen, Tuula 2002. Lapsen ehdoilla. Vammala. Vammalan Kirjapaino Oy.

Peruspalvelujen arviointiraportti vuodelta 2011 valmistunut. Tiedote 53/2012. Valtiovarainministeriö. Verkkodokumentti. Päivitetty 06.03.2012. <http://www.vm.fi/vm/fi/03_tiedotteet_ja_puheet/01_tiedotteet/20120306Perusp/name.jsp>. Luettu 2.8.2012.

Poliisin tietoon tulleiden rikosten määrä laskenut, rikosten selvitysasteet hyvällä tasolla. Poliisi. Verkkodokumentti. Päivitetty 29.05.2012. <<http://www.poliisihallitus.fi/poliisi/hallitus/home.nsf/PFBD/36A488B787F9D97BC2257A0D00246718>>. Luettu 2.8.2012.

Saako perhe tietää ilmoittajan? Lastensuojelun käsikirja. Sosiaaliportti. Verkkodokumentti. Päivitetty 3.9.2012. <<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/lastensuojeluntarve/lastensuojeluilmoitus/#otsikk05>>. Luettu 5.9.2012.

Saaranen-Kauppinen, Anita – Puusniekka, Anna 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Verkkodokumentti. Päivitetty 28.4.2008. Tampere:Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>. Luettu 31.3.2012.

Shier, Harry 2001. Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations. Children and Society 15 2001 10.1002/CHI.617. Verkkodokumentti. Päivitetty n.d. <<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/chi.617/abstract>>. Luettu 4.4.2012.

Silverman, David 2001. Interpreting Qualitative Data. Methods for Analysing Talk, Text and Interaction. London: Sage Publications.

Sosiaalilautakunnan lausunto kaupunginhallitukselle valtuutettu Lilli Autin talousarvioaloitteesta, joka koskee määrärahan varaamista lastensuojelutoimintaan. Pöytäkirja. Verkkodokumentti. Päivitetty 29.5.2012. <http://www.hel.fi/static/public/hela/Sosiaalilautakunta/Suomi/Paatos/2012/Sosv_2012-05-29_Soslk_11_Pk/A62FD1B8-63FF-4BB3-894E3C880A7755AA/Sosiaalilautakunnan_lausunto_kaupunginhallituksell.html> Luettu 3.9.2012.

Söderholm, Annlis – Halila, Ritva – Kivitiie-Kallio, Satu – Mertsola, Jussi – Niemi, Sirkku 2004. Lapsen kaltoinkohtelu. Keuruu: Otavan kirjapaino oy.

Ruohonen, Marita 2006. Perhe- ja lähisuhdeväkivallan vastaisen työn kehitys Suomessa. Teoksessa Ensi- ja turvakotien liitto ry. Perhe- ja lähisuhdeväkivalta. Auttamisen käytäntöjä. Hämeenlinna: Karisto Oy. 9-12.

Tarvitsetko perheväkivallan vuoksi apua ja tukea? Poliisi 2012. Verkkodokumentti. Päivitetty n.d. <<http://www.poliisi.fi/poliisi/olh/home.nsf/pages/36329A230172D45BC2256BC6001F43A1?opendocument>> Luettu 8.3.2012.

Timonen-Kallio, Eeva 2010. Lapsen osallisuuden vahvistaminen lastensuojelutyön keskiössä. Teoksessa Tanskanen, Ilona – Timonen-Kallio, Eeva (toim.): Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Oppimateriaaleja 51. Puheenvuoroja, raportteja, tutkimuksia. Turun Ammattikorkeakoulu. Tampere: Tampereen yliopistopaino. 7–14.

Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Vähäsarja, Irina 2012. Moni perhesurma olisi ehkä voitu estää. Helsingin Sanomat 31.8.2012. A 5.

Väkivaltatyöryhmän muistio 2012. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, Länsi-Pohjoinen avohuollon sosiaalityö. LAVA/PEKE/Läntinen perhekeskus/Lastensuojelu/ Työn kehittäminen/ Väkivaltatyöryhmä kevät 2011.

YK:n Lapsen oikeuksien sopimus 1991. Unicef. Verkkodokumentti. Päivitetty:
05.11.2009. <http://www.unicef.fi/Lapsen_oikeuksien_sopimus_koko>. Luettu
7.3.2012.

Tutkimuslupa

Sosiaalivirasto	Socialverket	HAKEMUS	FORSKNINGS- TILLSTÄND	
15 PÄÄTÖS BESLUT	☒ 1 Tutkimuslupa myönnetään esitetystä muodossa. Forskningsstillstånd beviljas enligt framställningen. ☐ 2 Tutkimuslupa myönnetään seuraavien ehtojen mukaan: Forskningsstillstånd beviljas på följande villkor: ☐ 3 Lupa tietojen saantiin salassa pidettävistä asiakirjoista ja henkilörekistereistä myönnetään sosiaaliviraston tutkimuksen yhteyshenkilön kanssa erikseen sovitussa laajuudessa. Käyttöoikeudet yksilöidään erikseen lomakkeella "Käyttöoikeus ja vaitiolosittimus" Tillstånd att erhålla data ur sekretessbelagda dokument och personregister beviljas i den omfattning man separat avtalat om med undersökningens kontaktperson på socialverket. Atkomsträttigheterna specificeras skilt på blanketten "Käyttöoikeus ja vaitiolosittimus" ☐ 4 Tutkimuslupahakemus hylätään, perustelut: Ansökan om forskningsstillstånd avslås med följande motiveringar:			
16 PÄÄTÖKSEN- TEKIJÄ BESLUTS- FATTARE	Päätöspäivämäärä Beslutsdatum	Päätöksentekijän allekirjoitus, sen selvitys ja virka-asema Beslutsfattarens underskrift, namnförtydligande och tjänsteställning		
17 PÄÄTÖKSEN JAKELU DISTRIBUTIO AV BESLUTET	☒ Hakijalle Till den sökande	☒ Yhteyshenkilölle Till kontaktpersonen	☒ Kehittämispalveluun Till utvecklingsservicen	☐ Muualle, mihin/kenelle Till övriga, vem
18 LIITTEET				

24.5.2012 Sisko Lounatmaa, vs. perhepalveluyhdistys

Haastattelupyyntö

Hei Lännen avohuollon sosiaalityön lastensuojelun työntekijät!

Olemme kaksi sosiaalialan opiskelijaa Metropolia Ammattikorkeakoulusta ja olemme tekemässä opinnäytetyötä. Aiheenamme on lapsen osallisuus perheväkivaltatilanteiden käsittelemisessä lastensuojelutarpeen selvityksissä, kun kyseessä on aikuisten välinen perheväkivaltatilanne. Etsimme työtämme varten haastateltavia lastensuojelun avohuollon työntekijöitä.

Työ on osa – väkivaltatyöryhmän toimintaa, johon toinen työn tekijöistä on osallistunut tehdessään työharjoittelua – lastensuojelussa keväällä 2012. Työryhmän yhtenä tärkeänä aiheena on juuri lapsen aseman merkitys ja lapsen osallisuus työskentelyssä perheen kanssa selvitysvaiheessa. Työmme tarkoituksena on tuottaa uutta tietoa lastensuojelun työntekijöiden työstä ja sen kehittämistarpeista. Toiveenamme on, että työn tulokset voivat auttaa työn kohderyhmänä olevia lastensuojelun avohuollon työntekijöitä kehittämään työtään lapsilähtöisempään suuntaan.

Haluaisimme haastatella työhön sosiaalityöntekijöitä ja sosiaaliohjaajia, jolloin molempien ammattiryhmien näkökulmat saadaan huomioon. Haastattelut ovat yksilöhaastatteluja ja niihin tulisi varata aikaa noin tunti. Haastattelut käsitellään luottamuksellisesti ja ne analysoidaan nimettöminä. Haastatteluaineisto tuhotaan jälkikäteen. Haastattelut pyritään toteuttamaan toukokuun lopulla tai kesän aikana, jokaisen haastateltavan kanssa sovitaan sopiva haastattelupäivä. Olemme hakeneet työllemme tutkimuslupaa sosiaalivirastosta.

Toivomme yhteydenottoja seuraaviin yhteystietoihin:

Katriina Suokas

katriina.suokas@metropolia.fi

Daniela Tohka

daniela.tohka@metropolia.fi

Kiitos yhteistyöstä! :)

Haastateltavien suostumusasiakirja

Annan suostumukseni siihen, että minua haastatellaan Katriina Suokkaan ja Daniela Tohkan sosiaali-alan (Metropolia Ammattikorkeakoulun) opinnäytetyöhön lasten osallisuudesta vanhempien välisen perheväkivallan selvittämisessä lastensuojelutarpeen selvityksessä. Haastatteluiden aineisto hävitetään syksyllä 2012 opinnäytetyön valmistuttua. Valmis opinnäytetyö ei sisällä tunnistetietoja haastateltavista. Annan luvan haastattelun nauhoittamiseen.

Paikka ja pvm:

Allekirjoitus ja nimenselvennys:

Teemahaastattelurunko

1. Haastateltavan tausta
 - Työhistoria lastensuojelussa
 - Koulutus
2. Lastensuojeluilmoitukset
 - Minkälaisia perheväkivaltilanteita kohtaat työssäsi?
 - Kuinka paljon lastensuojeluilmoituksia vanhempien välisistä perheväkivaltilanteista tulee suunnilleen esim. viikossa/kuukaudessa?
 - Miten väkivalta ilmenee lastensuojeluilmoituksissa?
 - Millaisia ilmoituksia tulee?
 - Millaisia muutoksia koet asiassa tapahtuneen viime vuosina? (Esim. määrä, laatu)
3. Lasten osallisuus
 - Miten toimit tilanteessa, kun lastensuojelutarpeen selvitystä tehdään perheväkivallan takia?
 - Millä tavoin lasta kuullaan lastensuojeluselvitystä tehtäessä?
 - Mitä kuuleminen tarkoittaa käytännössä?
 - Miten eri-ikäiset lapset huomioidaan?
 - Millaisia toimintamenetelmiä selvityksessä on käytössä? (Esim. kortit)
 - Millä tavalla lapsen mielipide vaikuttaa selvityksen käsittelyyn?
 - Mitä erityistä tilanteessa pitää ottaa huomioon, kun ilmoitus koskee vanhempien välistä väkivaltaa?
 - Miten toimit, kun lapsi on mukana selvityksessä ja pitäisi puhua vaikeista asioista?
4. Työskentelyn kehittäminen
 - Millä tavalla lastensuojelun avohuolto voisi tukea enemmän lasten osallisuutta lastensuojeluselvityksissä?
 - Mitä hyvää/huonoa nykyisissä käytännöissä on?
 - Miten lapset voisi tulevaisuudessa ottaa paremmin huomioon?
 - Miten työskentelyä selvitystilanteessa voisi kehittää?
 - Haluatko lisätä jotain?